

Projekt volnočasové aktivity pro děti s mentálním postižením

Bc. Alžběta Šiková

Diplomová práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Alžběta ŠIKOVÁ**

Studijní program: **N 7501 Pedagogika**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Projekt volnočasové aktivity pro děti s mentálním postižením**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek z oblasti dětí s mentálním postižením a jejich volného času

Realizace výzkumu

Zpracování, vyhodnocení výzkumu a navržení projektu volnočasové aktivity pro děti s mentálním postižením

Uspokojení projektu, jeho zhodnocení a návrh ověření výzkumu

Rozsah práce: 66

Rozsah příloh: 6

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KARÁSKOVÁ, V. Zábavná cvičení s mentálně postiženými dětmi. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1997. ISBN 80-7067-938-7.

NEWMAN, S. Hry a činnosti pro vývoj dítěte s postižením. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-872-4.

PIPEKOVÁ, J. a kol. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6.

ŠVARCOVÁ, I. Mentální retardace. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Karla Hrbáčková
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

12. února 2009

Termín odevzdání diplomové práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 12. února 2009

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně

13.5.2009

.....
S. L. B. 19

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vyniklá práce nejvýšeobecně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím odborně kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané bezohledem k obhajobě musí být i té nejmeně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy. Ide se má honat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisk, copy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že návštěvám práce autor musel se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3;

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, učí-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školské dílo)

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školské dílo;

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor uzavření díla učili) svolení bez vědomí držitele, mohou se tyti osoby domáhat nahrazení chybějícího projevů jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zářsrd nadotřeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo učiti či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněným zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licencce podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; ptam se příbře dne kvřti výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařizenem z učiti školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

V diplomové práci zpracovávám projekt volnočasové aktivity pro děti s mentálním postižením. V teoretické části popisuji odlišnosti v psychickém vývoji dětí s mentálním postižením, dále se zabývám jejich výchovou a vzděláváním, a značnou část své práce věnuji jejich způsobům trávení volného času a aktivitám ve volném čase. Protože projekt realizuji ve spolupráci s HB collegiem, o. s., zmiňuji se o cílech a činnostech tohoto sdružení. V praktické části uvádím akční výzkum, na jehož základě jsem stavěla při plánování projektu. Dále popisuji samotný projekt, jeho realizaci a uvádím upravené průvodcovské texty hradu Buchlova, které jsou stěžejním bodem mého projektu - Výlet do historie.

Klíčová slova: mentální retardace, psychický vývoj, volný čas, hry, pohybové aktivity, canisterapie, HB collegium, o. s., akční výzkum, projekt.

ABSTRACT

The diploma thesis deals with a project of free time activity for children with handicap. The theoretical part is devoted to differences of mental process, education and spending of free time activities of children with intellectual disability. I present rules of laws, means of management of unincorporated associations HB collegium, o.s., because I cooperate with them during the realization of project. The practical part is devoted to operational research. I describe rules and the realization of project. At the end of this thesis I allude to modified guide's texts, which are the main part of my project, named Výlet do historie.

Keywords: mental retardation, mental process, free time activities, canistherapy, HB collegium, o.s, operational research, project.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Karle Hrbáčkové za cenné připomínky a odborné rady při zpracování diplomové práce.

Dále bych chtěla poděkovat sdružení HB collegium, o. s, díky kterému jsem mohla projekt Výlet do historie zrealizovat. Velké díky patří také mé rodině a Bc. Jiřímu Jandáskovi za podporu, cenné rady a pomoc při plánování a realizaci projektu.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 POJEM MENTÁLNÍ RETARDACE	11
1.1 KLASIFIKACE MENTÁLNÍ RETARDACE	11
1.1.1 Druhy mentální retardace	11
1.1.2 Klasifikace mentální retardace podle úrovně inteligence.....	13
1.1.3 Charakteristika podle jednotlivých stupňů	13
1.1.4 Dělení podle druhu chování	16
2 ODLIŠNOSTI PSYCHICKÉHO VÝVOJE U DĚTÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	17
2.1 SPECIFICKÝ VÝVOJ DĚTÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	17
2.2 ODLIŠNOSTI PSYCHICKÝCH FUNKCÍ	18
3 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	21
4 VOLNÝ ČAS A AKTIVITY VE VOLNÉM ČASE	24
4.1 FUNKCE VOLNÉHO ČASU.....	24
4.2 HRA JAKO VÝCHOVNÝ PROSTŘEDEK.....	25
4.3 POHYBOVÉ AKTIVITY DĚTÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	28
4.4 CANISTERAPIE JAKO ZPŮSOB TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU A TERAPIE ZÁROVEŇ.....	29
5 HB COLLEGIUM, O. S. A JEHO ČINNOST	31
5.1 POSLÁNÍ	31
5.2 CÍL.....	31
5.3 ČINNOST.....	31
5.4 ORGANIZAČNÍ STRUKTURA.....	32
II PRAKTICKÁ ČÁST	33
6 ZKVALITNĚNÍ PRŮVODCOVSKÝCH SLUŽEB V OBLASTI PŘÍSTUPU K JEDINCŮM S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	34
6.1 VÝCHODISKA VÝZKUMU.....	34
6.2 SBĚR INFORMACÍ	35
6.3 INTERPRETACE DAT A FORMULOVÁNÍ PRAKTICKÉ TEORIE.....	35
6.4 CÍLE A KRITÉRIA POSUZOVÁNÍ.....	37
6.5 DŮSLEDKY A NÁPADY PRO PRAXI	37
6.6 AKCE.....	37
6.7 REFLEXE VÝZKUMU.....	38
6.8 FORMULOVÁNÍ A PREZENTACE ZKUŠENOSTÍ	40
7 PROJEKT VOLNOČASOVÉ AKTIVITY PRO DĚTI S MENTÁLNÍM	

POSTIŽENÍM - VÝLET DO HISTORIE.....	41
7.1 OBSAH PROJEKTU	41
7.2 PRACOVNÍCI PODÍLEJÍCÍ SE NA PROJEKTU	41
7.3 CÍL PROJEKTU	42
7.4 CÍLOVÁ SKUPINA	42
7.5 PROGRAM.....	42
7.6 ČASOVÝ HARMONOGRAM PROJEKTU	44
7.7 SPOLUPRÁCE	45
7.8 ROZPOČET PROJEKTU.....	46
7.9 PROPAGACE PROJEKTU	46
8 REALIZACE PROJEKTU.....	47
8.1 PŘÍPRAVNÁ FÁZE	47
8.2 REALIZAČNÍ FÁZE	47
8.3 SAMOTNÁ REALIZACE A ZHODNOCENÍ PROJEKTU.....	50
9 PRŮVODCOVSKÉ TEXTY	52
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	65
SEZNAM TABULEK.....	66
SEZNAM PŘÍLOH.....	67

ÚVOD

Hrad Buchlov je překrásná historická památka opředená svou tajuplnou historií a dávnými příběhy a pověstmi z dob předešlých. Jeho krásná dlouholetá historie je prezentována díky průvodcovským službám hradu, formou prohlídek s historickým výkladem.

Tyto prohlídky jsou často koncipovány tak, aby se návštěvník za krátký časový úsek, vymezený na prohlídku hradu, dozvěděl co nejvíce historických dat.

Pro jedince s mentálním postižením je, podle mého názoru, přemíra historických dat spíše na obtíž a díky rychlému přeřikávání historických údajů ztratí již po několika minutách zájem blíže poznat historii navštíveného hradu.

Proto jsem se v rámci své diplomové práce pokusila navrhnout projekt - Výlet do historie, jehož hlavním cílem je prezentovat historii hradu Buchlova takovou formou, aby oslovila i děti s mentálním postižením.

Diplomová práce je členěna na část teoretickou a praktickou a obsahuje devět kapitol.

Teoretická část je rozdělena do pěti kapitol. V této části čerpám z uvedených literárních pramenů a zpracovávám teoretické poznatky, které jsou potřebné pro plánování a realizaci projektu pro děti s mentálním postižením – Výlet do historie.

V úvodu své práce uvádím klasifikace mentální retardace, věnuji se odlišnostem ve vývoji dětí s mentálním postižením a uvádím metody výchovy a vzdělávání takových jedinců. Dále se věnuji trávení volného času těchto dětí. Popisuji volnočasové aktivity, které jsou součástí projektu Výlet do historie. V závěru teoretické části se zmiňuji o činnosti, poslání a cílech občanského sdružení HB collegia, o. s., s jehož spoluprací se mi podařilo projekt – Výlet do historie zrealizovat.

V praktické části pak uvádím akční výzkum, zaměřený na zkvalitnění průvodcovských služeb v oblasti přístupu k jedincům s mentálním postižením, který byl podkladem pro plánování mého projektu. Považovala jsem za důležité uvést také samotný projekt, jeho obsah, cíl, rozpočet, propagaci apod., ale také popis realizace projektu, včetně vymezení práce se studenty Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, kteří se podíleli na realizaci pohybových aktivit a výtvarné dílny v rámci projektu. V poslední kapitole prezentuji upravené průvodcovské texty hradu Buchlova, které jsou hlavní součástí projektu Výlet do historie.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POJEM MENTÁLNÍ RETARDACE

Mentální retardace je stav, jehož základním projevem je snížení intelektových schopností u jedince.

Dolejší (In Pipeková, 1998, str. 171) charakterizuje mentální retardaci jako: „vývojovou poruchu integrace psychických funkcí, která postihuje jedince ve všech složkách jeho osobnosti – duševní, tělesné a sociální. Nejvýraznějším rysem je trvale porušená poznávací schopnost – různá míra snížení rozumových schopností, která se projevuje nejnápadněji v procesu učení.“

Mentální retardace je stav, který omezuje proces myšlení, učení a sociokulturní adaptace.

1.1 Klasifikace mentální retardace

Klasifikací mentální retardace se věnuje nespočet autorů, existuje řada různých členění, proto uvádím jen některé z nich od autorů: Švarcové (2006) a Pipekové (1998)

1.1.1 Druhy mentální retardace

Následující třídění mentální retardace se týká jednotlivých typů tohoto postižení, které blíže specifikuje Pipeková (1998):

- **Vrozená mentální retardace (dříve oligofrenie)**

Tento typ mentální retardace je charakteristický odlišným vývojem nervového systému, začínající perinatálním nebo postnatálním obdobím. Často se projeví již do dvou let života dítěte.

Příčinami mohou být genové mutace a chromozonové aberace. V prenatálním období pak na plod nepříznivě působí infekce, různá záření, působení toxických látek nebo úrazy matky.

- **Získaná mentální retardace (demence)**

Její znaky se objevují až po druhém roce jedince, jedná se o jakési zastavení psychického vývoje.

Tato porucha může být zapříčiněna úrazem mozku nebo nějakou nemocí, nejčastěji zánět mozku, zánět mozkových blan, intoxikací nebo nějakou duševní poruchou.

Demence způsobuje úbytek intelektových schopností, zhorší se řeč, zjednodušuje se myšlení a mizí osvojené návyky. Dalšími příznaky mohou být: zvýšená dráždivost, únava, poruchy paměti, učení, emocionální labilita, výkyvy pozornosti. Vlivem demence se změní i osobnost jedince, stane se více egoistický, bezohledný a necitelný.

▪ **Stařecká demence**

Jedná se o patologickou poruchu, která se vyskytuje u stárnoucího člověka.

Příčinami mohou být poškození mozku i vrozená dispozice, ale také, jak uvádí Monatová (In Pipeková, str. 172), „degenerativní změny vyvolané životem v nevhodném prostředí, jež vedou k atrofii v mozku.“

▪ **Pseudooligofrenie**

Je to typ mentální retardace, který vzniká nedostatečnou stimulací prostředí dítěte, je zapříčiněn zanedbáním ve výchově, sociokulturním znevýhodněním dítěte, psychickou deprivací.

„ Sociální faktory se mohou podílet na variaci inteligenčního koeficientu v rozmezí 10 až 20 bodů. Tyto faktory bývají většinou příčinou lehké mentální retardace. Je – li dítě výrazně zanedbáváno a nedochází u něj k rozvoji rozumových schopností odpovídající jeho věku, jeví se nám jako mentálně retardované“ (Pipeková, 1998, str. 172).

Tento typ postižení je charakteristický opožděním ve vývoji řeči, myšlení, jedinec se obtížně adaptuje do společnosti, což se zejména u dětí může projevovat změnami v chování např. negativismem, odmítáním kontaktů s vrstevníky, apatií apod.

Při změně nepodnětného prostředí a vlivem výchovného působení se tento stav může zlepšit a snížit míra tohoto typu postižení.

Někteří autoři pseudooligofrenii nepovažují za mentální retardaci, protože ke zpoždění psychického vývoje zde došlo jiným způsobem, nejedná se tedy o poškození mozku a psychické procesy těchto jedinců probíhají normálním způsobem.

1.1.2 Klasifikace mentální retardace podle úrovně inteligence

Znak mentální retardace je výrazné snížení rozumových schopností a s nimi souvisejících hodnot inteligenčního kvocientu. Světová zdravotnická organizace WHO (In Pipeková, 1998) rozděluje stupně postižení právě podle úrovně rozumových schopností jedince, podle hodnot IQ do šesti kategorií:

Tab. 1. Klasifikace MR dle WHO z roku 1992

Lehká mentální retardace	IQ 69 - 50
Středně těžká mentální retardace	IQ 49 - 35
Těžká mentální retardace	IQ 34 - 20
Hluboká mentální retardace	IQ 20 a níže
Jiná mentální retardace	Stanovení stupně MR je nsnadné pro přidružené senzorigické, somatické postižení, těžké poruchy chování, pro autismus
Nespecifikovaná mentální retardace	Mentální retardace je prokázána, není však dostatek informací pro zařazení osoby do některého z uvedených stupňů MR

Pramen: Pipeková, 1998

1.1.3 Charakteristika podle jednotlivých stupňů

Světová zdravotnická organizace rozděluje stupně mentální retardace podle hodnoty IQ, Procházková (In Pipeková, 1998) pak první čtyři stupně charakterizuje takto:

▪ **Lehká mentální retardace**

Vývoj jedince s lehkou mentální retardací probíhá do 3 let téměř identicky se zdravým jedincem. Můžeme pozorovat jen drobné zpomalení psychomotorického vývoje či lehké opoždění.

Odlíšnosti se výrazněji projeví až mezi třetím a šestým rokem vývoje. Dítě je opožděné ve vývoji řeči a komunikativních dovednostech, má malou slovní zásobu, různé vady řeči.

Dítě není tak zvědavé a vynalézavé jako jeho vrstevníci a jejich hra se drží určitého stereotypu.

Největší obtíže se projeví v období školní docházky. Dítě má problém s analýzou a syntézou, disponuje slabší pamětí a dělají mu potíže konkrétní mechanické myšlení a omezená schopnost logického myšlení. Často má potíže se psáním a čtením. Má poruchu koordinace, jeho jemná a hrubá motorika je lehce opožděna.

U takového jedince je zpomalen i rozvoj sociálních dovedností, mají potíže v sociokulturních vztazích. Obtížně se přizpůsobují kulturním tradicím, mají potíže samostatně řešit problémy týkající se finančního zabezpečení, povinností v zaměstnání nebo požadavky při výchově dětí. Trpí emocionální a volní labilitou, často projevují svoji impulzivnost, úzkostnost a zvýšenou sugestibilitu.

Většina těchto jedinců dokáže žít běžný život bez nějakých větších omezení. Mohou být úplně nezávislí v osobní péči, ovládají základní hygienické návyky, problémy jim nedělá stravování ani ošacení apod. Mohou chodit do zaměstnání, kde je potřeba manuální práce, které vyžaduje spíše praktické než teoretické dovednosti.

▪ **Středně těžká mentální retardace**

Psychický vývoj tohoto jedince je výrazně opožděn, mají problémy s užíváním řeči, jedinec používá obsahově chudý slovník, jednoduché věty a jednoduchá slovní spojení. Má opožděný rozvoj chápání, není schopen samostatně řešit náročnější situace. Samostatnost v sebeobsluze je také problémová, je omezena schopnost postarat se sám o sebe. Jedinec je celkově neobratný má zpomalen rozvoj jemné a hrubé motoriky, nekoordinuje pohyby a není schopen zvládnout jemné úkony. Má častější afektivní nepřiměřené reakce, je nevyrovnaný a emocionálně labilní.

Ve škole se tyto děti učí s obtížemi, jen někteří si osvojí základy čtení, psaní a počítání. Co se týče zaměstnání, zvládnou jednoduchou manuální práci pod dohledem. Tento stupeň postižení je často doprovázen neurologickými a tělesnými obtížemi, epilepsií, dětským autismem nebo jinými pervazivními vývojovými poruchami.

▪ **Těžká mentální retardace**

Psychomotorický vývoj je zde výrazně narušen a rozdíly lze pozorovat již předškolním věku. Časté jsou psychomotorické poruchy a poškození CNS, jedinec je značně neobratný a má problémy s koordinací pohybů.

V rámci sebeobsluhy si dokáže dlouhodobým tréninkem osvojit některé z základních hygienických návyků, často ale potřebuje neustálou péči a pomoc.

Rozvoj komunikace je minimální, řeč je velmi jednoduchá, primitivní, omezená jen na pár slov.

Projevuje se zde výrazné porušení afektivní oblasti, časté střídání nálad a impulzivita. Tento jedinec potřebuje celoživotní péči.

▪ **Hluboká mentální retardace**

Tito jedinci již vyžadují péči ve všech základních životních úkonech, vyžadují stálý dohled. Nejsou schopni sebeobsluhy, nepoznávají okolí. Velice těžko rozumí požadavkům a instrukcím a nedokáží jim vyhovět. Řeč je omezena opravdu na základní pokyny, jednoduchá slova nebo spíše zvuk. Mají totální narušení afektivní sféry a objevuje se časté sebepoškozování.

S tímto typem postižením souvisí časté postižení sluchu, zraku s těžkými neurologickými poruchami.

Švarcová (2006) doplňuje charakteristiku Procházkové o další dva stupně mentálního postižení – stupeň jiné mentální retardace a nespecifikované mentální retardace:

▪ **Jiná mentální retardace**

Toto označení úrovně mentálního postižení se používá jen tehdy, kdy je kvůli přidruženým sensorickým nebo somatickým poškozením nsnadné pomocí obvyklých metod stanovit stupeň intelektové úrovně.

Týká se to především nevidomých, neslyšících, osob s autismem nebo u osob s těžkým tělesným postižením.

▪ **Nespecifikovaná mentální retardace**

Tuto kategorii lze použít v případech, kdy je u jedince jednoznačně prokázána mentální retardace, ale není možné jedince zařadit podle stupně mentálního postižení, protože neexistuje dostatek informací, který by umožnil zařazení do některé z kategorií.

1.1.4 Dělení podle druhu chování

Pipeková (1998) uvádí ještě další možné třídění týkající se jedinců s mentálním postižením, a to dělení podle druhu chování:

- **Eretický typ** – charakteristický je jedinec nepokojný, nestabilní v chování, často podrážděný
- **Torpidní typ** – jedná se o znaky jedince apatického, strnulého, netečného
- **Nevyhraněný typ** – je jedinec, který má procesy vzruchu a útlumu relativně v rovnováze.

2 ODLIŠNOSTI PSYCHICKÉHO VÝVOJE U DĚTÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Každá osobnost je jedinečná. I osoby mající stejný typ postižení, mohou mít určité společné znaky pro celou skupinu, a přesto je každý jedinec individualita. Každý je jiný, každý se chová odlišně v různých situacích, reaguje specifickým způsobem na okolí, protože každý disponuje jinými biologickými i psychologickými vlastnostmi.

Práce s lidmi s mentálním postižením vyžaduje empatii, dávku trpělivosti, ale především individuální přístup ke každému jedinci.

2.1 Specifický vývoj dětí s mentálním postižením

Bylo výzkumně zjištěno, že i u dětí s nejtěžším stupněm mentálního postižení se psychika neustále vyvíjí. L. S. Vygotskij prokázal (In Švarcová, 2006), že duševní vývoj mentálně postižených dětí probíhá podle stejných zákonitostí jako vývoj psychiky u zdravých dětí. Tento vývoj je pak ovlivněn zráním a učením, které má na duševním vývoji největší podíl.

Vývoj dítěte s mentálním postižením je pomalejší, než je tomu u dětí nepostižených – „činnosti, které u vyvíjejícího se dítěte můžeme pozorovat, se objevují později a jednotlivá vývojová stadia trvají déle než u nepostižených dětí“ (Kvapilík, 1990, s. 14).

Podle Švarcové (2006) existují dvě stanoviska pohledu na vývoj psychiky u mentálně postižených dětí.

V prvním případě nahlíží na vývoj psychiky tak, že dítě s mentálním postižením si osvojuje všechno jednoduché, elementární, ať už více či méně úspěšně. Toto dítě v jakékoli sféře psychiky nemůže dosáhnout vyšší úrovně. Jeho vývoj je podmíněn stavu aktuální úrovně jeho rozumových schopností, která se nemění po zbytek jeho života.

Oproti tomu v druhém případě vychází z předpokladu, že celý vývoj je jednotný proces, kde každá fáze vývoje závisí na fázi přecházející. Je důležité rozlišovat prvotní postižení a druhotné komplikace vývoje při hodnocení psychického vývoje dítěte. Stejně tak Vygotskij se přiklání k rozlišování kulturní a biologické procesy vývoje.

Individuální přístup k jedinci s mentálním postižením je základ práce s nimi, i přesto existují určité specifické rysy v chování, odlišnosti ve vývoji, které se váží k mentálnímu postižení.

2.2 Odlišnosti psychických funkcí

Znaky odlišných psychických funkcí mentálně postižených dětí se mohou měnit v závislosti na stupni postižení jedince a jeho rozsahu, tzv. zda jsou výrazněji postiženy některé psychické funkce a duševní vývoj je nerovnoměrný nebo zda jsou rovnoměrně postiženy všechny složky psychiky (Vágnerová, 2004).

Můžeme však specifikovat určité společné znaky psychických funkcí jedinců s mentálním postižením.

Těmito typickými znaky vybraných psychických funkcí a schopností se blíže zabývá Fischer (2008) a shrnuje je do následujících kategorií:

▪ Odlišnosti v myšlení

Děti s mentálním postižením jsou méně zvědavé, ulpívají na stereotypech, jsou pasivnější a jsou tedy více závislé na zprostředkování informací jinými lidmi. Fischer (2008, s. 31) dále dodává, že „orientace v běžném prostředí je pro ně mnohem náročnější, protože hůře rozlišují významné a nevýznamné znaky jednotlivých objektů a situací, a hůře chápou i jejich vzájemné vztahy. Svět je pro ně méně srozumitelný, a proto se jim může jevit více ohrožující.“

Těmto jedincům chybí schopnost nadhledu, nedokážou se odpoutat od vlastního pohledu, vlastních pocitů a potřeb, což se pak projevuje sníženou kritičností a vyšší sugestibilitou.

▪ Odlišnosti v řeči

Typickým znakem je podle Fischera nepřesná výslovnost, jednoduchost ve vyjadřování, používání omezené slovní zásoby a jednoduchých vět. Dělá jim obtíže chápat ironii, žert nebo složitější slovní obraty.

Z hlediska biologického vývoje se řeč u těchto dětí objevuje mnohem později než je tomu u ostatních dětí a často je již od začátku nesprávná (Kvapilík, 1990).

U jedinců s těžším stupněm postižení se pak řeč nerozvíjí vůbec nebo se omezuje jen na jednoduché pokyny a hesla.

▪ **Odlíšnosti v učení**

Učení dětem s mentálním postižením dělá těžkosti, mají problémy udržet koncentraci, jsou roztěkané a nevydrží příliš dlouho u jedné činnosti. Těžko se u nich udržuje motivace, což může být zapříčiněno obtížemi dobře rozumět obsahu učiva.

Podle Kvapilíka (1990) v období školní docházky vystupuje na povrch neschopnost zobecňovat a rozumět abstraktním pojmům. V tomto období je důležité diferencovat ty jedince, kteří mohou vzdělávat, a na ty, kteří mohou být od této povinnosti osvobozeni. U jedinců s lehčími stupni postižení může dojít v období dospívání i ke zlepšení celkového stavu, díky působení sociálních faktorů, jako je právě vzdělávání a rozvíjení se v pracovní činnosti, která se těmto jedincům většinou daří.

Více k výchově a vzdělávání jedinců s mentálním postižením v následující kapitole č. 3.

▪ **Specifika v oblasti emocionality**

Reakce těchto jedinců mohou být afektivní, vznětlivé, jsou častěji nevrlí, podráždění – zejména pokud nedochází k uspokojení jejich potřeb. „Nepříjemné, afektivní a někdy i agresivní projevy bývají reakcí na situaci, které nerozumí a nejsou schopni ji zvládnout“ (Fischer, 2008, s. 33).

Zvláště v období dospívání mohou být jedinci z tohoto důvodu více podráždění, citově labilní, přecitlivělí nebo naopak uzavření do sebe (Kvapilík, 1990).

▪ **Nápadnosti v chování**

Těmto jedincům často způsobuje velké obtíže porozumět a dodržovat platné normy a hodnoty ve společnosti. Mentálně postižený jedinec má tendenci řídit se emocionálními impulsy. Lidé s nižším stupněm postižení dokáží některá pravidla ve společnosti respektovat, ale stále není zaručeno, že budou podle nich své chování usměrňovat – nelze od nich očekávat vždy standardní reakce. Důvodem podle Fischera je odlišné zpracování informací a sklon k emocionálnímu typu chování.

Tyto nápadnosti v chování mohou být důsledkem neschopnosti sdělit ostatním svoje aktuální pocity přiměřenějším, standardnějším přístupem, své pocity projevují subjektivním způsobem např. sebepoškozováním, bušením hlavou do zdi nebo ničením nábytku apod. Je to jejich způsob komunikace, jehož prostřednictvím se dorozumívají s okolím.

Švarcová (2006) k tomuto tématu dále uvádí, že děti s mentálním postižením mají sníženou potřebu - poznávat svět oproti ostatním dětem. Právě tahle potřeba je hnacím motorem celého jejich psychického vývoje. Je to způsobeno tím, že mozková kůra není plně rozvinuta, a tak nepožaduje dostávat stále nové a nové podněty k rozvoji psychiky, jako je to u ostatních dětí. Dítě nemá intenzivní potřebu získávat nové dojmy.

Často k rozvoji psychiky negativně přispívají i rodiče dítěte s mentálním postižením tím, že příliš snadno ztrácejí naději na možnost rozvoje psychiky a samostatnosti u takového dítěte a zaměří se jen na uspokojování jeho nejzákladnějších potřeb.

Také navazování sociálních vztahů dítěte s mentálním postižením je často obtížnější než u ostatních dětí. Zpomalené tempo rozvoje řeči a její nedokonalost ztěžují a omezují navazování kontaktů s ostatními lidmi. Zdravé děti často dítě s mentálním postižením vyčleňují a nechtějí si s ním hrát. Často ho ignorují nebo se mu posmívají. Dítě s mentálním postižením, tak přichází o další faktor podílející se na rozvoji psychiky a to vliv vrstevníků.

Jak Vágnerová (2004) uvádí, často se jedincům s mentálním postižením v dospělosti ani nepodaří navázat trvalejší vztahy, podílí se na tom také předsudky okolí i osobnostní rysy postiženého, jeho častá vztahovačnost a agresivita, nedůvěra nebo i minulé špatné zkušenosti.

3 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

„Řekni mi a já zapomenu, ukaž mi a já si zapamatuji, nech mne to udělat a já pochopím“

čínské přísloví

Výchova a vzdělávání dětí s mentálním postižením není lehký úkol, možnosti vzdělávání jsou závislé na stupni postižení jedince.

Výchova je „proces, v němž je mentálně postižený jedinec cílevědomým a záměrným působením aktivován tak, aby dosáhl co možná největšího rozvoje jednotlivých stránek své osobnosti, a tím i přiměřeného uplatnění ve společnosti“ (Kvapilík, 1990, s. 15).

Jedince s mentálním postižením je důležité podněcovat k rozvoji svých schopností. Neztrácet naději při prvním neúspěchu a stále dokola hledat tu správnou cestu k přístupu k němu podle jeho individuálních potřeb.

„U mentálně postižených, u nichž kognitivní procesy probíhají podstatně pomaleji než u ostatní populace, stále výrazněji vystupuje potřeba jejich permanentního rozvíjení, stálého opakování a prohlubování jejich znalostí a dovedností a jejich soustavného vedení ke stále komplexnějšímu poznávání skutečnosti.“ (Švarcová, 2001, s. 21).

Problematice edukace žáků s mentálním postižením se podrobněji věnuje Švarcová (2006).

Pro účely mé diplomové práce jsem se zaměřila na ty oblasti, které souvisí s připravovaným projektem volnočasové aktivity pro děti s mentálním postižením – Výlet do historie.

▪ Osobnost vychovatele

Osobnost vychovatele nebo učitele je nesmírně důležitá. Taková osoba musí být vybavena schopností vcítit se do myšlenkových pochodů dítěte s mentálním postižením, mít vysokou míru empatie a být obrněna mimořádnou mírou trpělivosti. Musí být dobře připravena, využívat svých didaktických i psychologických poznatků v praxi. Také musí umět disponovat se svými emocionálními, volními a intuitivními složkami osobnosti. Důležité jsou její životní zkušenosti, vztahy a postoje a nezbytná míra kreativity.

„Neustále musí dávat žákům kus – sebe sama, dělit se s nimi o poznatky, pocity i problémy, reflektovat jejich nálady a být neustále nablízku, a to nejen fyzicky, ale i psychicky“ (Švarcová, 2006, s. 114.).

Učitel takové třídy má u žáků velkou autoritu, uznávají ho, a pokud je milý, mají ho velice rádi a jsou mu přímo oddaní. To dává učitelovi nad žáky velkou moc, tím i možnost, jak jim pomoci a prospět, ale zároveň i snadno ublížit svým nevhodným chováním. Žáci k němu mohou natolik přilnout, že se proti jeho působení nebudou umět bránit, a i kdyby se k nim učitel choval naprosto nevhodným způsobem, žáci nejsou schopni si na něj s patřičnými argumenty stěžovat.

▪ Udržení pozornosti

Kapacita pozornosti dětí s mentálním postižením je mnohem nižší než u ostatních dětí, i když je učivo zajímavé a chtějí se učit. Tyto děti se mnohem rychleji unaví a dříve ztrácejí zájem o danou aktivitu. Proto je důležité aktivity během krátkého času střídat – např. učivo proložit krátkou rozvíčkou, zpíváním, jednoduchou hrou apod.

▪ Formy vzdělávání

Nejčastější formou učení u dětí zejména s těžšími stupni mentální retardace je sociální učení. Výsledky tohoto učení dítě využije v praktickém životě, jedná se o osvojování návyků a způsobů chování v jednotlivých situacích.

Učení může probíhat formou her – hra na nákupy, hra jak si koupit z automatu kávu nebo čaj, hra jak dobře trefit domů aj.

Skvělým dorozumívajícím se prostředkem při učení, zejména u dětí s těžším stupněm postižení, mohou být piktogramy, obrázky různě za sebou poskládané tak, že mohou vytvořit celou větu, říci dítěti, jakou aktivitu má provést a dokonce mohou znázorňovat i postup nějaké činnosti – třeba obrázková kuchařka apod.

Úspěch výchovy podle Kvapilíka (1990) závisí na druhu a hloubce postižení jedince, na míře jeho vychovatelnosti a sociability, ale i na okamžité náladě jedince a na jeho ochotě s námi spolupracovat. Jedinec s mentálním postižením vyžaduje mnohem více času pro nácvik i velmi jednoduchých dovedností. Výsledky výchovného působení nejsou vidět hned, ale třeba až po několika letech. Je důležité, aby vychovatel byl trpělivý, nespěchal a

uměl pohotově vybrat z osvojených metod a prostředků u každého jedince právě tu nejúčinnější.

4 VOLNÝ ČAS A AKTIVITY VE VOLNÉM ČASE

Připravovaný projekt – Výlet do historie úzce souvisí s problematikou trávení volného času dětí s mentálním postižením, proto jsem se rozhodla připojit k mé práci i následující kapitulu. Zaměřila jsem se především na činnosti, které zapojím i do připravovaného projektu, (hry, pohybové soutěže a canisterapie).

4.1 Funkce volného času

Volný čas je „doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění“ (Pávková, 2002 s. 13).

Volným časem se podle Pávkové (2002) rozumí odpočinek, zábava, rekreace, zájmové činnosti a vzdělávání, hry, sportovní aktivity aj.

Volný čas je jednoduše doba, kterou si strávíme podle vlastních představ.

Správná volba aktivit ve volném čase nemusí jen vyplňovat náš čas, ale může mít i velký význam z hlediska duševní hygieny a naší psychické rovnováhy.

Těmito funkcemi volného času se blíže věnuje Pávková (2002):

- **výchovně – vzdělávací funkce,**

Při správné volbě aktivit ve volném čase mohou jedinci získat nové vědomosti, dovednosti a návyky.

- **zdravotní funkce,**

Aktivity ve volném čase nám pomáhají utvářet zdravý životní styl (např. různé druhy sportovních aktivit). Pohybové aktivity a sportovní činnosti příznivě ovlivňují náš fyzický, ale i psychický stav.

- **sociální funkce,**

Sociální funkci ve volném čase plní ty aktivity, které děti musejí provádět ve skupinkách, např. kolektivní sporty, různé kroužky, hry apod. Děti se zde učí sociálním rolím, seznamují se, zdokonalují se v komunikačních technikách, osvojují si základní společenská pravidla chování.

- **preventivní funkce,**

Významná funkce aktivit ve volném čase je prevence sociálně – patologických jevů, a to zejména v oblastech: drogové závislosti, kriminality, záškoláctví, šikanování, vandalismu, gamblerství, rasismu a intolerance.

- **výchovná funkce,**

Výchova je celoživotní proces a i během volnočasových aktivit se může rozvíjet své schopnosti, učit se novým věcem a rozšiřovat své vědomosti.

4.2 Hra jako výchovný prostředek

Hry mohou být u dětí s mentálním postižením skvělým výchovným a vzdělávacím prostředkem.

„ Hra je činnost (duševní nebo tělesná), která má smysl buď sama o sobě (např. tím, že vychází z přirozenosti dítěte, nebo její smysl stojí mimo vlastní hru, a pak se stává prostředkem k dosažení jiných cílů“ (Němec, 2004, s. 23).

Hra je jednoznačně podle Němce (2004) výchovný prostředek, který má dlouholetou historii v pedagogickém myšlení. Je to výchovný prostředek, který u dětí nachází obrovskou oblibu a potěšení.

Beyer (2006) potvrzuje, že hra připravuje dítě na svou roli ve společnosti, rozvíjí dětskou osobnost a emocionální vztahy, zvyšuje u dětí schopnost realizace a interpretace záměrů jiných lidí.

Hry v sobě skrývají určité aspekty, které mají výchovný charakter. Děti si totiž hrají „jen tak“ a neuvědomují si přitom, že hra může mít i nějaký vyšší edukační význam (Beyer, 2006):

- hra pomáhá porozumět sociálním pravidlům ve společnosti. Hraní si na někoho jiného pomáhá pochopit role ve společnosti a povinnosti, které z ní vyplývají.
- hra rozvíjí kreativitu a představivost, dítě si přehrává různé situace, předstírá, že se staly nějaké události,
- během hry s ostatními dětmi se navzájem pozorují a předávají si své osobní zkušenosti jeden od druhého,

- hra dítěte vychází z toho, jak vnímá realitu. Při hře můžeme pozorovat, že dítě pochopilo realitu: „Medvídek se musí najíst, musí pít a musí taky poslouchat maminku“.
- hra je příležitost, kdy se dítě může projevit, vyjádřit samo sebe,
- hra je dobrovolná, spontánní činnost a přináší dítěti nadšení a radost.

Některé další důležité aspekty hry podrobněji charakterizuje Němec (2004):

- **hra jako zdroj zábavy i poučení,**

Díky hře lze jakoukoli činnost proměnit v zábavu a potěšení. Děti mohou plnit své povinnosti, např. uklízet hračky, umývat nádobí apod. a přitom z toho mohou mít radost a potěšení. Děti si neuvědomují, že to není jen hra.

- **hra jako prostředek osvojování sociálních rolí,**

Při hře na někoho jiného - mají děti jedinečnou možnost vcítit se do jiných rolí. Musí dodržovat pravidla, kterými se řídí osoba, na kterou si hrají a osvojují si tak základní socio-kulturní vzorce. Navíc si dítě může vyzkoušet zahrát si takové role, se kterými by se v reálném životě možná nesetkalo.

- **hra je prostředek prožívání,**

Pravidla hry si určují děti, stanou se tvůrcem nového děje. Mohou si tuto činnost prožít přímo a nezprostředkovaně. Je to jiné než když získávají informace z výkladu učitele nebo z encyklopedie apod.

- **hra jako smysluplná činnost,**

Němec (2004) uvádí, že deprimovaní jedinci, jsou často ti, kteří si nemohli v dětství hrát. Hra totiž pozitivně ovlivňuje harmonický vývoj jedince. Je to činnost, která děti baví, a pomáhá jim utvořit základní pravidla a pilíře smyslu života.

- **hra simuluje různé situace,**

Během hraní děti něco předstírají nebo napodobují někdy osoby a někdy dokonce i celé situace. Navozují si situace, které buď ve hře reprezentují reálné skutečnosti nebo takové, které vznikly zcela v jejich fantazii. Mohou se tak díky hře potýkat s fantaskním nebezpečím, připravovat se tak na budoucí problémy ve skutečném světě.

- **hra jako prostředek k poznání a sebepoznání,**

Pro učitele může být činnost, která je pro děti jen hra, jedinečný prostředek k poznání osobností dětí. Děti se při hře více otevrou, více projeví svou osobnost než ve školních lavicích. Každý z nich dokáže roli policisty zahrát jiným způsobem a projevit tak své charakteristiky – může se ve hře objevit hodný policista, přísný nebo dokonce i agresivní a úkolem učitele je ptát se proč? Co vede žáka k tomu, aby ztvárnil roli takovým způsobem.

Nejen osobnost dítěte může při hře vyplavat na povrch, ale učitel také může sledovat vztahy ve skupině. V průběhu hry může sledovat, jak děti mezi sebou komunikují, kdo je lídrem skupiny, je dominantní a kdo naopak zůstává v pozadí a nechává se ostatními vést.

Učiteli se nabízí jedinečná možnost porovnat vzorce chování jednotlivých žáků v běžném životě a během hry. To, jak se chovají ve školních lavicích porovnat s chováním během hry.

Pro učitele není ani tak důležitý výsledek hry, ale její průběh právě kvůli pozorování způsobu chování dětí při hře.

- **hra a mravní výchova,**

Každá hra má vlastní pravidla, a pokud se chtějí děti účastnit hry, musí pravidla dodržovat. Tato pravidla jsou jiná než v reálném světě, ale pokud se dítě naučí dodržovat pravidla ve hře, pak bude ctít pravidla i v praktickém životě.

Proto pedagogové již dlouho považují hru za účinný prostředek mravní výchovy.

Hra ale neučí děti jen ctít pravidla, ale nabízí jim příležitost projevit své osobnostní vlastnosti (např. když nechá vyhrát kamaráda, který poněkoličkáte prohrává nebo při hře Člověče nezlob se vzdá možnosti vyhodit spoluhráče a raději pohne druhou figurkou).

- **hra jako diagnostická metoda.**

Přinosilová (2006) se o hře zmiňuje jako o jedné z diagnostických metod mentálního postižení. Dítě je pozorováno při volné hře, vše zaznamenáno na videozáznam a odborníci hru hodnotí pomocí posuzovacích škál, ve kterých jsou věkově řazeny typické projevy dítěte. Během diagnostiky se především sleduje, jaké činnosti dítě nejvíce motivují, jakým hrám dává přednost, jak při hře řeší problémy, zda je dítě samostatné.

4.3 Pohybové aktivity dětí s mentálním postižením

Pohybové aktivity hrají u dětí s mentálním postižením podle Karaskové (1998) významnou roli v jejich osobním rozvoji.

„Pohyb je prostředkem sebevyjádření, prostředkem interakce s materiálním a sociálním prostředím, prostředkem k poznání sebe sama (Karásková, 1998 s. 5).“

Děti se mohou díky pohybu odreagovat, uvolnit a vybit nahromaděnou energii. Pohyb tak může dětem s mentálním postižením zpříjemnit, zpestřit volné chvíle, může být zdrojem radosti.

Při pohybových aktivitách s dětmi s mentálním postižením je třeba dodržovat jistá pravidla (Karásková, 1998):

- při popisu aktivit je důležité používat jednoduchý, srozumitelný jazyk,
- aktivitu je dobré názorně ukázat a pro jistotu se zeptat, zda byla požadovaná činnost správně pochopena,
- nenechat se zaskočit, pokud děti nebudou na aktivitu reagovat tak, jak jsme očekávali. V této situaci pružně přizpůsobte aktivitu daným jedincům.
- postupně ustupujte z vedoucí úlohy učitele. Smith (In Karásková, 1998, s. 7) charakterizuje činnost učitele při pohybových aktivitách s dětmi s mentálním postižením takto: „vysvětlit, ukázat, povzbuzovat a pak postupně rezignovat z vedoucí úlohy. Místo povelů a kritiky, volme radu a pomoc tam, kde to děti potřebují.“
- není dobré dělat soutěže jednotlivců, protože pak bude vítěz jen jeden. Vhodnější je přizpůsobit pohybové aktivity tak, aby vítězů bylo více, nejlépe všichni.
- při soutěžení, kde je potřeba děti rozdělit do družstev, rozdělujeme tak, aby všechna družstva měla rovnocennou šanci na úspěch,
- vybírejte takové pohybové aktivity, při kterých nehrozí nebezpečí zranění,
- výběr pohybových aktivit musí být ovlivněn individuálními možnostmi dětí, nezáleží ani tak na věku a pohlaví mentálně postižených dětí,
- pro děti pohybově lépe disponované volíme cvičení fyzicky náročnější, složitější. Příliš jednoduché činnosti mohou ztrácet u dětí na přitažlivosti a děti se mohou začít nudit. Naopak pro děti méně pohybově disponované pohybové aktivity přiměřeně přizpůsob-

bíme tak, abychom těmto dětem umožnili zažít pocit úspěchu, který přirozeně komentujeme.

- při pohybových aktivitách se snažíme vytvořit příjemnou atmosféru. Podporujeme děti, aby vyjádřily své pocity, projevíly navenek svou radost a veselí. Nechme děti, aby nám sdělily své dojmy ze cvičení. V přátelské a uvolněné atmosféře se děti cítí příjemně a bezpečně, ztrácejí ostych při společných aktivitách a získávají větší odvahu se jich zúčastnit.
- atmosféru ovlivňuje i verbální komunikace během pohybových aktivit – vhodné je děti oslovovat křestním jménem, protože se dětem líbí, když jejich jméno vyslovuje někdo jiný,
- používejte pochvaly a projevte uznání za provedený výkon,
- myslíte na to, že radost a příjemné prožitky jsou pro děti s mentálním postižením to nejpodstatnější z prováděné aktivity!

4.4 Canisterapie jako způsob trávení volného času a terapie zároveň

Jednou z forem trávení volného času může být pobyt se zvířaty. Už od dávných dob byl pes dobrým přítelem člověka a i dnes nemalá část domácností má nějakého toho psího nebo jiného zvířecího mazlíčka a rádi s ním tráví své volné chvílky.

Později se zjistilo, že i tato příjemná aktivita má terapeutické účinky. Na základě toho vznikly zooterapie (Müller, 2005), které se snaží o využití zvířat k různým formám terapeutického kontaktu s člověkem, např. jako hipoterapie, felinoterapie nebo canisterapie.

Canisterapií se rozumí podle Vrbové (2005) v širším kontextu chování psa v domácnosti, kde se je pes členem rodiny a zároveň působí terapeuticky na rodinu. Může se stát prostředníkem vzájemných interakcí a je katalyzátorem stresu. V užším pojetí je canisterapie využívání psa k alternativním terapiím. Pes napomáhá k aktivizaci a stimulaci klienta. “Pes je po klienta velký motivační činitel a dokáže přispět k tlumení nežádoucích a negativistických projevů klienta“ (Vrbová, 2005, s. 292).

Canisterapii se blíže věnuje i Galajdová (1999) a specifikuje její formy - rozděluje ji na pouhé aktivity se psy a cílenou terapii. Předkládá zásady, které by se měly při provádění canisterapie dodržovat.

- Respektujte klienta i psa, nikoho do ničeho nenutěte.
- Pro canisterapii volte stabilní místnost, která je odhlučněná a není průchozí.
- Při relaxační části terapie je vhodné používat vždy stejnou relaxační hudbu, které při častějším používání rychleji evokuje uvolnění.
- Z místnosti i její blízkosti eliminujeme veškeré rušivé vlivy.
- V průběhu canisterapeutických jednotek je vhodné pořizovat video záznamy a fotodokumentaci pro následné hodnocení a zaznamenání i jemných rozdílů.
- Pokud dává povel psu klient nebo terapeut, tak jen přes psovoda. Stejná zásada platí i v případě krmení psa klienty.
- Po ukončení terapie její účinek ještě nějakou dobu působí a je vhodné toho využít při další práci. Např. po canisterapii může následovat výtvarná nebo hudební výchova, logopedie apod.
- U imobilních klientů dbáme na správné polohování s atributy rehabilitace a také na správné zvedání a přenášení klientů. Nesprávnou manipulací bychom mohli okamžitě vyrušit pozitivní účinek terapie.
- Canisterapie by měla probíhat vždy se stejnou skupinou klientů zařazených pro dané období.
- Dodržujte hygienické zásady

5 HB COLLEGIUM, O. S. A JEHO ČINNOST

HB collegium, o. s. je nezisková organizace, která působí na hradě Buchlově od roku 2007.

Od svého založení členové sdružení společně se Správou radu Buchlova uskutečnili řadu kulturních akcí na Buchlově, jako například Velikonoce na hradě, Dětský den, Výstavu historických kostýmů, Noční prohlídky, Kovářské dny, Řemeslný jarmark, Irský večer aj. organizují řadu divadelních i hudebních vystoupení.

Toto sdružení každým rokem své projekty zkvalitňuje a přidává projekty další (např. Jarmark chráněných dílen, Výlet na hradě apod.).

HB collegium, o. s. (Šiková, 2007) je občanské sdružení, které vzniklo v roce 2007 s cílem podpořit kulturní život na hradě Buchlově.

Sdružení bylo založeno v souladu se zákonem 83/1990 Sb., o sdružování občanů.

Sídlo sdružení je na hradě Buchlově (hrad Buchlov, Polesí 418, 687 08 Buchlovice).

5.1 Poslání

„Posláním občanského sdružení HB collegium, o. s. je podpora kulturního života, zejména v prostoru místní lokality hradu Buchlova a Kaple sv. Barbory a zpřístupnění těchto míst i handicapovaným občanům“ (Šiková, 2007, s. 31).

5.2 Cíl

HB collegium, o. s. podporuje kulturní život na hradě Buchlově, usiluje o jeho propagaci, o zvýšení turistického zájmu a návštěvnosti.

V rámci dlouhodobého cílu by chtělo HB collegium, o. s. (dále jen „sdružení“) zpřístupnit vybrané části hradu Buchlova lidem s tělesným postižením.

5.3 Činnost

- Sdružení realizuje kulturní a volnočasové akce pro různé věkové kategorie návštěvníků (divadelní představení, komorní hudební produkce, výstavy, tematicky zaměřené prohlídky hradu, akce pro děti, aj.)

- Podporuje tradice a lidové zvyky Slovácka, snažíme se o uchování tradičních kulturních hodnot, lidových zvyků a folkloru tohoto regionu (Velikonoce na hradě).
- Prezentuje historii hradu Buchlova. Cílem je, aby se dostala do podvědomí nejširší veřejnosti (např. změna průvodcovských textů pro děti při Dětském dni nebo pro občany s mentálním postižením – Výlet do historie)
- Spolupracuje se školami – základními, uměleckými i řemeslně zaměřenými a vystavujeme díla jejich studentů, prezentujeme činnost jejich kroužků (tanečních, pěveckých, divadelních aj.)
- Podporuje začínající umělce, prezentuje jejich díla na kulturních akcích (např. Kovářské dny) formou pořádání výstav a symposií jejich děl v prostorách hradu Buchlova
- Spolu se Správou hradu se rekonstruují prostory hradu (podařilo se nám např. zpřístupnit veřejnosti prostory Západní Bašty, Renesanční sklep, prostory bývalé kočárovny aj.)

5.4 Organizační struktura

Ve sdružení jsou ustanoveny následující orgány (Šiková, 2007): Jednatelé, Výkonná rada, Valná hromada.

- Výkonná rada – skládá se ze sedmi členů. Tito členové se schází podle potřeby a každý z nich je koordinátorem jedné nebo více kulturních akcí. Jako koordinátoři dávají akci její konečnou podobu, vypracovávají projekty akcí a zodpovídají za úspěšnou realizaci jim svěřené akce.
- Jednatelé – ve sdružení jsou dva jednatelé. Tyto osoby jednájí s veřejností pod jménem sdružení. Týká se to sponzorů, médií, jednání s úřady apod.
- Valná hromada – tvoří ji všichni členové sdružení. Valná hromada se schází nejméně 1 ročně. Na této schůzi přeloží Výkonná rada seznam kulturních akcí na další rok, probíhá nábor nových členů a diskutuje se nad další činností sdružení.

Sdružení má v současné době 43 členů.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 ZKVALITNĚNÍ PRŮVODCOVSKÝCH SLUŽEB V OBLASTI PŘÍSTUPU K JEDINCŮM S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Myšlenka zrealizovat volnočasový projekt pro děti s mentálním postižením se zrodila, poté, co jsem zjistila, že Domovy pro osoby se zdravotním postižením (dále jen „DZP“) pravděpodobně nemají zájem o prohlídky s klasickým historickým výkladem.

Rozhodla jsem se na tuto problematiku zaměřit, zjistit, zda tomu opravdu tak je a pokusit se navrhnout nějaké řešení tohoto problému.

Z tohoto důvodu jsem rozhodla na hradě Buchlově zrealizovat akční výzkum.

Hlavním cílem výzkumu bylo navrhnout projekt volnočasové aktivity pro děti s mentálním postižením, v rámci kterého bych mohla přizpůsobit průvodcovské služby na hradě Buchlově potřebám jedinců s mentálním postižením.

Abych tento typ výzkumu provedla správně, držela jsem se zásad akčního výzkumu dle Janíka (2004).

6.1 Východiska výzkumu

Každý hrad nebo zámek používá při výkladu historie vlastní průvodcovské texty. Často jsou to texty, které se nemění již několik let. Existují texty zkrácené (podle jednotlivých okruhů prohlídek) a texty přeložené do cizího jazyka pro návštěvníky z jiných zemí.

Pokud si objedná prohlídku dětský zájezd nebo skupina osob s mentálním postižením, jsou většinou používány klasické průvodcovské texty. Může se najít šikovný průvodce, který obsah prohlídky přizpůsobí dané skupině, ale dokáže každý průvodce na místě aktuálně měnit texty, které již dokola říká třeba několik let.

Myslím si, že konkrétně pro jedince s mentálním postižením je opravdu obtížné pochopit obsah klasicky podaných historických textů a mohou ztratit zájem o prohlídky těchto hradů a zámků.

Proto se ptám, dokážou jedinci s mentálním postižením porozumět obsahu klasických průvodcovských textů? Odnosou si z klasicky odprezentované historie hradu nějaké poznatky?

Neodrazuje tato situace DZP navštěvovat historické památky? Jakým způsobem hrady řeší tuto problematiku? Jak by se dal tento problém odstranit

6.2 Sběr informací

Abych nahlédla blíže do této problematiky, rozhodla jsem se pomocí rozhovoru s několika DZP zjistit bližší informace.

Volné rozhovory byly zaměřeny na následující oblasti:

- četnost návštěv DZP historických památek s odborným výkladem,
- nejčastější problémy, nedostatky v průvodcovských službách pro klienty z DZP na hradech a zámcích,
- návrhy na odstranění těchto chyb a tím zlepšení průvodcovských služeb pro klienty z DZP.

Pro ověření informací a získání postoje „druhé strany“ jsem vedla rozhovor s kastelánem hradu Buchlova. Oblasti rozhovoru byly následující:

- četnost návštěv klientů z DZP hradu Buchlova,
- způsob přizpůsobení průvodcovských služeb klientům z DZP na hradě Buchlově,
- návrhy, nápady na zkvalitnění průvodcovských služeb pro klienty z DZP

6.3 Interpretace dat a formulování praktické teorie

Rozhovor jsem vedla s 5 pedagogy a sociálními pracovníky z DZP, jejich nejčastější odpovědi byly následovné:

- **četnost návštěv DZP historických památek s odborným výkladem,**

DZP hrady a zámky navštěvují často, ale málokdy si objednájí prohlídku - problémem je nesrozumitelnost průvodcovských textů jejich klienty. Většinou s klienty posedí na nádvořích hradu nebo prochází zámecký park.

- **nejčastější problémy, nedostatky v průvodcovských službách pro klienty z DZP na hradech a zámcích,**

Nejčastějším problémem je podle DZP přílišná odbornost textů. Vychovatelé si stěžovali, že jejich klienti textům nerozumí a prohlídka je po chvíli přestane zajímat.

- DZP Hrádek: „*přemíra historických dat je pro nás na škodu, přivítali bychom spíš nějaké zajímavosti ze života na hradech a zámcích.*“
 - DZP Kunovice: „*naši klienti textům příliš nerozumí a z prohlídky mnohdy odchází znudění a se zklamáním*“
- **návrhy na odstranění těchto chyb a tím zlepšení průvodcovských služeb pro klienty z DZP.**

Domovy s klienty s mentálním postižením by přivítaly, kdyby na hradech existovaly prohlídky přizpůsobené schopnostem dětí s mentálním postižením. Opět odkazovaly na lepší srozumitelnost textů a zajímavější výklad, bez přemíry historických dat.

- DZP Uherský Brod: „*bylo by fajn, kdyby existovaly prohlídky pro naše klienty, stejně tak, jak třeba jsou texty v cizím jazyce, tak by mohly být odlišné texty i pro nás*“.
- DZP Srdíčko: „*na hradech chybí upravené okruhy pro děti s mentálním postižením, které by obsahovaly kratší a jednodušší výklad*“.

Po rozhovorech s domovy, jsem chtěla zjistit, jak přizpůsobují prohlídky pro jedince s mentálním postižením na hradě Buchlově. Zeptala jsem se na to kastelána hradu Buchlova R. Joška. Jeho odpovědi jsem shrnula do následujících oblastí:

- **četnost návštěv klientů z DZP na hradě Buchlově,**

Hrad Buchlov domovy s osobami se zdravotním postižením často nenavštěvují. Pokud ano, tak z okruhu prohlídek volí krátký okruh nebo jen okruh na rozhlednu.

„Náš hrad lidé s mentálním postižením navštěvují asi jen tak jedenkrát za rok.“

- **způsob přizpůsobení průvodcovských služeb klientům z DZP na hradě Buchlově,**

Hrad Buchlov přizpůsobuje průvodcovské služby jedincům s mentálním postižením výběrem vhodného průvodce, který dokáže texty modifikovat podle aktuálních potřeb návštěvníků. Neexistují však žádné texty, záleží vždy na průvodci, jak výklad upraví.

„Pokud si prohlídku objednájí předem, nabídneme jim průvodce, který jim výklad předá srozumitelným způsobem.“

- **návrhy, nápady na zkvalitnění průvodcovských služeb pro klienty z DZP na hradě Buchlově**

Problematice přizpůsobení průvodcovských služeb jedincům s mentálním postižením Správa hradu Buchlova nevěnuje velkou pozornost. Důvodem může být také malá četnost návštěv DZP.

„ Nic mě nenapadá, tento problém řešíme šikovným průvodcem. Děti s mentálním postižením nás nenavštěvují často, proto jsme nad tím ještě nezamýšleli.“

6.4 Cíle a kritéria posuzování

Cílem mého výzkumu bylo zlepšit průvodcovské služby na hradě Buchlově, tak aby byly přizpůsobeny potřebám osob s mentálním postižením.

Nejvíce si DZP stěžovaly na nesrozumitelnost průvodcovských textů, přílišnost historických dat a neatraktivnost prohlídky pro jejich klienty.

6.5 Důsledky a nápady pro praxi

Bylo zapotřebí upravit průvodcovské služby pro klienty z DZP:

- napsat průvodcovské texty je přístupnějším, srozumitelnějším jazykem tak, aby klienti s mentálním postižením obsahu textu lépe porozuměli,
- přiměřeně zkrátit obsah historických dat v průvodcovském výkladu obohatit výklad zajímavými pověstmi týkajícími se hradu,
- vybrat průvodce, který dokáže texty podat srozumitelnou formou a dokáže prohlídku modifikovat podle individuálních potřeb jedinců s mentálním postižením,
- v rámci možností zatraktivnit prohlídku, např. přidat do prohlídek krátké divadelní scénky nebo živé obrazy, vztahující se k historii hradu.

6.6 Akce

Abych dosáhla svého cíle a zlepšila kvalitu průvodcovských služeb pro klienty z DZP, navrhla jsem projekt volnočasové akce – Výlet do historie.

V rámci projektu byly změněny průvodcovské texty, prohlídky byly doplněny krátkými historickými scénkami a celá akce byla obohacena o pohybové soutěže, canisterapii a výtvarnou dílnu pro klienty z pozvaných DZP.

(Projekt blíže popisují v kapitole č. 7, s názvem: Projekt volnočasové aktivity pro děti s mentálním postižením – Výlet do historie)

6.7 Reflexe výzkumu

Za účelem získat zpětnou vazbu, zda projekt Výlet do historie splnil svůj účel a zlepšil kvalitu průvodcovských služeb pro DZP na hradě Buchlově, provedla jsem po jeho skončení znovu rozhovor se sociálními pracovníky a pedagogy zúčastněných DZP.

(Toto zhodnocení slouží k získání zpětné vazby od zúčastněných DZP, týká se jen projektu Výlet do historie a nelze tedy zobecnit.)

Zaměřila jsem se na následující oblasti:

▪ Srozumitelnost a obsah upravených průvodcovských textů pro klienty z DZP

Z průvodcovských textů byly odstraněny některé historické údaje, texty byly kratší a napsány jednoduchým jazykem. Podle vychovatelů zúčastněných DZP byly upravené průvodcovské texty pro jedince s mentálním postižením srozumitelné. Klienti pochopili jejich obsah.

- DZP Srdíčko: „*ano, vše bylo srozumitelné a děti to bavilo*“.
- DZP Kunovice: „*moc se nám prohlídka líbila, klienti rozuměli textu a odnesli si spoustu nezapomenutelných zážitků*“.

▪ forma prezentace historie hradu Buchlova (divadelní scénky, výklad průvodce apod.)

Klienti z DZP porozuměli textům, a tím si odnesli poznatky z historie hradu Buchlova. Díky hraným scénkám si zapamatovali nejdůležitější historické události i jména významných osobností hradu. Prohlídka pro ně byla zajímavá a udrželi pozornost po celou dobu výkladu.

- DZP Horizont Kyjov: „*historie hradu Buchlova byla zprostředkována srozumitelnou formou našim klientům. Byla to procházka historií po hradě Buchlově, umoc-*

něná ukázkami života lidí v dobových kostýmech, což navozovalo atmosféru těch dávných dob“.

- DZP Hrádek: *„ průvodcovské texty i scénky byly srozumitelné a přístupné našim klientům. Všichni vzpomínají na hraběte Berchtolda, který jim věnoval vlastnoruční podpis“.*
- DZP Srdíčko: *„prohlídka hradu pro nás co do obsahu, délky scének, četnosti i přístupu herců, byla srozumitelná, poutavá, zajímavá, úžasná.“*

▪ **zhodnocení projektu jako celku (včetně pohybových soutěží, canisterapie, výtvarné dílny apod.)**

Vychovatelům i jejich klientům se projekt Výlet do historie líbil. Sdělili, že se nikdy nezúčastnili podobné akce, a že je to moc zaujalo.

Chválili jedinečnost projektu, skvělý přístup průvodců i studentů a samotnou prohlídku se scénkami v historických kostýmech.

Nejčastěji na projektu vytýkali počasí a stísněné prostory pro výtvarnou dílnu.

- DZP Hrádek: *„ Bylo to něco parádního, naši uživatelé byli nadšeni a své nadšení prezentovali i po příjezdu na Hrádek ve Fryštáku, kde celou akci každému na potkání líčili. Pomohla k tomu i účastnická trička a rytířské dekrety, vlastnoručně vyrobené věci, podpis pana hraběte, ochutnávání v hradní kuchyni či od stolu hradního pána. Prostě paráda!“ ...a zima spolu s větrem na staré hrady určitě patří!“.*
- DZP Srdíčko: *„ Bylo to výborné, ale chtělo to větší prostor pro výtvarnou dílnu a možná těch úkolů a soutěží mohlo být více. Jinak to byl vynikající nápad a děti to bavilo!“.*
- DZP Kunovice: *„ Akce byla velmi vydařená (i přes nepříznivý vítr). Velmi jsme ocenily výtvarnou dílnu, kde se nás děvčata velmi ochotně ujala a z canisterapie byly holky nadšeny. Prohlídka hradu, kde jsme se setkaly s postavami v dobových kostýmech, měla úplně jiný ráz, než na jaký jsme byly doposud zvyklé. Organizace byla skvělá, přístup studentek velmi vstřícný a všichni jste na nás byli moc milí, včetně Vás. Ještě jednou děkujeme a už nyní se těšíme na další setkání s Vámi a všemi na hradě Buchlově.“*

6.8 Formulování a prezentace zkušeností

Výstupem tohoto akčního výzkumu bylo zrealizování projektu Výlet do historie. Jsem ráda, že zúčastněné domovy byly s projektem spokojeny. Důležité je, že průvodcovské texty klientům s mentálním postižením vyhovovaly, klienti jim rozuměli a texty byly pro ně zajímavé.

Projekt měl úspěch a budu ráda, když ho ve spolupráci s HB collegiem, o. s. a Státní správou hradu Buchlova budu moci zrealizovat i v příštích letech.

Dalším výstupem mého výzkumu jsou upravené průvodcovské texty, které se mohou použít při běžném provozu hradu - při prohlídce skupinky návštěvníků s mentálním postižením.

7 PROJEKT VOLNOČASOVÉ AKTIVITY PRO DĚTI S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM - VÝLET DO HISTORIE

Na základě rozhovorů s DZP, s cílem zlepšit kvalitu průvodcovských služeb k jedincům s mentálním postižením na hradě Buchlově, jsem ve spolupráci s HB collegiem, o. s. a Správou hradu Buchlova dne 27. 4. 2009 zrealizovala projekt pro děti s mentálním postižením - Výlet do historie.

Projekt je zpracován a popsán podle struktury, která odpovídá teorii projektového managementu podle Svozilové (2006): obsah projektu, pracovníci, cíle, cílová skupina, seznam a popis aktivit, časový harmonogram, spolupráce, rozpočet, propagace.

7.1 Obsah projektu

Projekt Výlet do historie je určen pro děti s mentálním postižením a jedná se o celodenní program na hradě Buchlově, jehož stěžejním bodem je změnit průvodcovské texty tak, aby byly srozumitelné pro klienty z DZP.

Projekt obsahuje upravené průvodcovské texty s krátkými historickými scénkami a další doprovodné aktivity jako canisterapii, pohybové soutěže nebo výtvarnou dílnu.

Předpokládaný termín realizace je 27. 4. 2009 v prostorách a nádvořích hradu Buchlova.

7.2 Pracovníci podílející se na projektu

▪ Koordinátor projektu:

- Bc. Šiková Alžběta, studentka magisterského oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a sociální pracovnice v Domově pro seniory Burešov, p. o.

▪ Ostatní pracovníci:

- členové HB collegia, o. s.
- studenti Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulty humanitních studií, obor Sociální pedagogika
- dobrovolníci

Celkem se na projektu podílí 51 osob.

7.3 Cíl projektu

Cílem projektu je přizpůsobit průvodcovské služby na hradě Buchlově potřebám dětí s mentálním nebo kombinovaným postižením.

Chceme zrealizovat zábavný a vzdělávací program pro tyto děti a nabídnout jim tak efektivní a zábavné využití volného času se zaměřením na osvojení si základních poznatků historie hradu Buchlova a rozvíjení motorických dovedností v pohybových soutěžích.

7.4 Cílová skupina

Projekt je určen především pro děti ve věku 10 – 18 let s mentálním nebo kombinovaným postižením.

Tuto cílovou skupinu jsme později, na přání DZP, rozšířili pro všechny osoby s mentálním a kombinovaným postižením bez omezení věku.

7.5 Program

Připravili jsme řadu aktivit a soutěžních atrakcí, na jejichž přípravě se podíleli členové HB collegia a studenti z Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, oboru Sociální pedagogika:

- **prohlídka hradu s historickými postavami,**

Průvodcovské texty jsou upraveny tak, aby obsahovaly jen nejdůležitější historické momenty z historie hradu. Jsou doplněny zajímavými pověstmi a tajuplnými příběhy, které se váží k Buchlovu.

Texty jsou formulovány stručně a jasně, a celá prohlídka trvá max. 35 - 45 min.

Výklad průvodce dokreslí krátká hraná scéna herců v dobových kostýmech, celá prohlídka bude doplněna o živé obrazy z dob historické slávy hradu Buchlova.

Děti se mohou setkat s Černou paní buchlovskou, pánem Dětrichem a jeho družkou Anežkou, hrabětem Berchtoldem, a dalšími postavami z historie hradu Buchlova. Ochutnají koláče hradní kuchařky nebo přisednou ke slavnostní hostině v Rytířském sále. V rámci prohlídky jsou statečné děti „pasovány na rytíře“ na důkaz toho obdrží pasovací listinu.

(Průvodcovským textům k projektu „Výlet do historie“ se blíže věnuji v kapitole č. 9 – Průvodcovské texty)

▪ **pohybové soutěže,**

Vysokoškolští studenti bakalářského a magisterského studia oboru sociální pedagogiky z UTB ve Zlíně připravili pro děti pohybové soutěžní aktivity, jejichž obtížnost individuálně přizpůsobí schopnostem každého soutěžícího. Pro každého soutěžícího bude připravena drobná odměna.

Cílem pohybových soutěží je především rozvíjet motorické dovednosti klientů, ale i procvičení některých základních vědomostí:

- Popelka – aktivita, která hodně připomíná pohádkovou Popelku. Děti mají za úkol z misky plné různých druhů luštěnin a těstovin vybrat předem určenou potravinu. Pro menší děti je připravena miska plná velkých korálek a drobných předmětů.
- Rytířské klání – děti se na chvíli stanou udatným rytířem a zkusí si hodem zlatou obručí na kopí. Udatného rytíře, který splní úkol - odměna nemine.
- Boření hradeb – jako dobyvatel se může cítit každý, kdo se zúčastní této aktivity a pokusí se zbořit hradby starodávného hradu.
- Záhadná skládanka – každý princ musí někdy splnit zapeklité úkoly, kterými osvobodí krásnou princeznu. Jedním z takových úkolů je složit starodávný erb hradu z nalezených kousků.
- Úklid v princeznině pokoji – i princezna má někdy v komnatě nepořádek. S tím jí ale děti mohou pomoci - různě barevné míčky uloží do stejně barevných šuplíků.

▪ **výtvarná dílnička,**

V prostorách západní bašty si mohou děti ztvárnit zážitky z prohlídky hradu. Pomáhat jim budou studenti sociální pedagogiky i členové HB collegia.

Se Šípkovou Růženkou si společně vytvoří růži z papíru a Vodník s Rusalkou jim pomůžou vyrobit zapichovátko do květináče.

▪ **canisterapie**

V tomto projektu spolupracujeme s občanským sdružením Canisterapie Jižní Moravy. Dětem bude dělat společnost 5 canisterapeuticky vycvičených psů.

7.6 Časový harmonogram projektu

Příprava projektu probíhá již od podzimu loňského roku a jeho realizace se plánuje na 27. dubna 2009:

Tab. 2. Časový harmonogram projektu „Výlet do historie“

září – listopad 2008	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zmapování zájmu DZP o projekt tohoto typu (rozhovory s ústavy)
listopad 2008	<ul style="list-style-type: none"> ▪ příprava projektu Výlet do historie ▪ uzavření potřebných smluv (se Státní správou hradu Buchlova) a dohod s HB collegiem, o. s.
prosinec – únor 2008	<ul style="list-style-type: none"> ▪ oslovení studentů sociální pedagogiky FHS UTB Zlín a členů HB collegia, o. s.
leden 2009	<ul style="list-style-type: none"> ▪ oslovení DZP ve Zlínském a Jihomoravském kraji
únor – duben 2009	<ul style="list-style-type: none"> ▪ realizační práce se studenty sociální pedagogiky FHS UTB
březen – duben 2009	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dokončování projektu, ▪ tvorba průvodcovských textů a scénářů divadelních scének ▪ oslovení sponzorů a partnerů ▪ zajištění účinkujících ▪ příprava hradních prostor (úklid místností, zajištění schodů apod.) ▪ tvorba „mokrých varianty“ (= varianta projektu při nepříznivém počasí) ▪ zajištění kostýmů
Duben 2009	<ul style="list-style-type: none"> ▪ časový harmonogram realizace akce ▪ podání základních instrukcí účinkujícím i ústavům ▪ uzavírání smluv se sponzory ▪ tvorba dekorace a informačních tabulí

	<ul style="list-style-type: none">▪ ostatní organizační záležitosti (zajištění stravy, organizace parkování, rozdělení činností apod.)
27. 4. 2009	<ul style="list-style-type: none">▪ výzdoba, dekorace hradních prostor a nádvoří hradu▪ upřesnění instrukcí účinkujícím▪ realizace projektu (10 – 15 hod.)▪ úklid hradních prostor a nádvoří
28. 4. 2009	<ul style="list-style-type: none">▪ uzavření praxe studentů,▪ vyúčtování a zhodnocení projektu

Pramen: vlastní vypracování

7.7 Spolupráce

Při přípravě projektu Výlet do historie spolupracuji s organizacemi:

- HB collegium, o.s.
- Státní správa hradu Buchlova
- Canisterapie Jižní Moravy

Sponzorsky se na akci podílejí:

- Rádio Čas
- Galerie Š
- Restaurace u Manchrů
- Jarmila Hurajtová
- Bauer Tomáš

7.8 Rozpočet projektu

Projekt „Výlet do historie“ se neobejde bez financí potřebných k jeho realizaci, proto náklady spojené s realizací projektu uvádím v následující tabulce (Tab. 3.)

Tab. 3. Rozpočet projektu „Výlet do historie“

POLOŽKA	ČÁSTKA (Kč)
▪ pronájem hradních prostor a nádvoří hradu Buchlova	0
▪ odměny pro klienty z DZP	1500
▪ strava (členové HB collegia, dobrovolníci, studenti = 50 porcí)	3000
▪ zapůjčení kostýmů	500
▪ materiál (výtvarná dílna, rekvizity do hradu a na pohybové soutěže, dekorační materiál)	2000
▪ dopravné (dovoz, odvoz materiálu)	500
▪ cestovné (členům HB collegia)	3000
▪ canisterapie	1000
▪ zpracování loga projektu	500
CELKEM	<u>11500</u>

Pramen: vlastní vypracování

7.9 Propagace projektu

Informace o projektu jsou zveřejněny na webových stránkách občanského sdružení HB collegium, o. s. (www.buchlov.eu).

Propagace projektu proběhne také prostřednictvím medií: TV Zlínsko, Rádio Čas, Dobrý den s Kurýrem, Slovácký deník apod.

8 REALIZACE PROJEKTU

Samotná realizace projektu byla pro mě velice náročná, protože jsem doposud neměla zkušenosti z organizováním podobné akce. Uplatňovala jsem jen zkušenosti nabyté ze sledování příprav jiných akcí, pořádaných HB collegiem, o. s.

I přesto jsem ráda, že jsem se k realizaci projektu odhodlala, protože jsem zjistila, že dokážu projekt zrealizovat. Ponořila jsem se do toho, nepotopila se a posunula se tak v životě zas o kousek dál.

8.1 Přípravná fáze

Tato fáze projektu představovala zmapování zájmu DZP o projekt tohoto typu. Na základě rozhovorů s několika domovy jsem zjistila, že spousta z nich omezuje návštěvnost hradů a zámků z důvodu špatné srozumitelnosti průvodcovských textů jejich klienty.

Dalším úkolem bylo navázat spolupráci s HB collegiem, o. s. a Státní správou hradu Buchlova, bez kterých by nebylo možné projekt zrealizovat.

8.2 Realizační fáze

Po dojednání všech potřebných přípravných záležitostí a sepsání smluv jsem se pustila do přípravy projektu.

▪ Průvodcovské texty

Stěžejním bodem projektu jsou změněné průvodcovské texty, tak aby byly srozumitelné a zajímavé pro klienty s mentálním postižením.

Před jejich přípravou bylo třeba upravit trasu prohlídky, tak trasa prohlídky byla pro děti zajímavá, ale také bylo třeba vynechat místnosti, kde by mohlo hrozit poškození vystavených exponátů.

Texty jsme ve spolupráci s členkou HB collegia, o. s. Petrou Štulírkovou upravily, aby obsahovaly jen opravdu nejdůležitější historické momenty hradu Buchlova a obohatily je o několik pověstí a příběhů, které se vážou k hradu Buchlovu.

Texty jsou napsány tak, aby se daly použít za běžného režimu hradu při provádění skupinky návštěvníků s mentálním postižením.

Pro účely projektu jsme do těchto textů vložily krátké hrané scénky, které zpestřily historický výklad a dodaly prohlídce na zajímavosti.

▪ **Práce se studenty**

Realizace projektu musela podle přání Správy hradu Buchlova proběhnout v den, kdy je hrad pro veřejnost uzavřen, projekt nenaruší běžný provoz hradu Buchlova.

Bylo obtížné sehnat 50 lidí, kteří byli ochotni vzít si v pondělí celý den dovolenou a bez finanční odměny realizovat projekt. Proto mě napadlo oslovit studenty z FHS, obor Sociální pedagogika, zda by si nechtěli tímto způsobem splnit svou povinnou praxi.

Pro projekt byla spolupráce se studenty velkým přínosem, studenti jsou levná pracovní síla a navíc kvalifikovaní - díky tomu, že studují obor potřebný pro práci s dětmi s mentálním postižením.

Do projektu se přihlásilo 17 studentů z různých ročníků bakalářského i magisterského studia. Úkolem těchto studentů bylo navrhnout a zrealizovat pohybové soutěže a aktivity ve výtvarné dílně pro děti s mentálním postižením. Práce na těchto úkolech probíhala od února do 28. 4. 2009 formou informačních schůzek, na kterých se usměrňovala samostatná práce studentů. Tyto schůzky probíhaly následovně: (Tab. 4)

Tab. 4. Informační schůzky se studenty FHS

25. 2. 2009	Stručné představení občanského sdružení HB collegia, o. s., sdělení podrobností k připravovanému projektu – Výlet do historie, podání informací o zúčastněných DZP a upřesnění podmínek a požadavků praxe.
27. 2. 2009	Návštěva sdružení HB collegia, o. s., poskytnutí informací o cílech, činnosti sdružení, ukázka prostor určené k uskutečnění pohybových soutěží a výtvarné dílny.
11. 3. 2009	Dobrovolná exkurze v zařízení Radost, jehož klienti se zúčastnili projektu, s cílem blíže studenty seznámit s cílovou skupinou projektu a získat tak podklady pro tvorbu pohybových soutěží a aktivit ve výtvarné dílně.
18. 3. 2009	Prezentace zjištěných poznatků o cílové skupině, návrhy pohybových

	aktivit, rozdělení do pracovních skupin, zadání úkolů ve skupině, tvorba pohybových soutěží a aktivit v dílně.
25. 3. 2009	Prezentace návrhů pohybových soutěží a aktivit, výběr vhodných aktivit, které budou realizovány, tvorba variant podle obtížnosti.
30. 3. 2009	Prezentace kompletních projektů aktivit a soutěží včetně, variant, tvorba a výběr rekvizit.
8. 4. 2009	Kontrola hotových projektů pohybových soutěží a aktivit v dílně. Bližší informace o průběhu akce, časový harmonogram, organizační záležitosti, zajištění kostýmů.
26. 4. 2009	Příjezd na hrad Buchlov, příprava prostor – výzdoba, dekorace, umístění rekvizit, upřesnění informací k průběhu projektu.
27. 4. 2009	Realizace projektu, jeho ukončení.
28. 4. 2009	Ukončení, zhodnocení praxe, předání formulářů.

Pramen: vlastní vypracování

Studenti k práci na projektu přistupovali zodpovědně, na úkolech pracovali svědomitě i přesto, že větší část praxe museli pracovat samostatně a nikdo jejich činnost nekontroloval.

▪ **Oslovení sponzorů**

S hledáním a oslovováním sponzorů jsem neměla žádné zkušenosti. Napsala jsem oslovující dopis, připojila základní informace o projektu a rozeslala asi 30 firmám v okolí Zlína a Uherského Hradiště. Bohužel se mi ozvaly jen čtyři firmy, ale i tak jsme s jejich pomocí mohli dát dětem trička a magnetky s logem projektu, pastelky, skicáky, bločky a tašky, do kterých si mohly dávat ostatní dárky a sladkosti.

Práce se sponzory spočívala v několika schůzkách, na kterých bylo třeba dojednat smluvní podmínky, sepsání smlouvy a předání darů a reklamních bannerů.

▪ **Ostatní organizační záležitosti**

Mimo uvedených aktivit, bylo potřeba k realizaci projektu zajistit spoustu dalších záležitostí např.:

- příprava hradních prostor – úklid, výzdoba, zajištění exponátů, úprava prohlídkové trasy,
- řešení problému s parkováním a příjezdu do hradu (omezený provoz z důvodu oprav hradu)
- zajištění účinkujících do hradu, zapůjčení kostýmů, rozdělení rolí a jejich popis, sdělení časového harmonogramu projektu a podmínek a pravidel účinkování,
- komunikace s pozvanými DZP, upřesnění informací týkající se realizace projektu, upozornění na problematiku hradní prostory – přemíra schodů, tmavá zákoutí, úzké chodby, sdělení organizačních změn v případě nepříznivého počasí, tzv. „mokrý varianta“, naplánování časového rozvržení prohlídek apod.,
- zajištění propagace, tisk informačních materiálů, prezentace projektu na webových stránkách sdružení HB collegium, o. s., oslovení medií.

8.3 Samotná realizace a zhodnocení projektu

Projektu se zúčastnilo 7 DZP s 65 klienty, na jeho realizaci se podílelo 51 osob z řad členů HB collegia, o. s., studentů UTB FHS a dobrovolníků.

Již při přípravě projektu jsem byla připravená, že během realizace „něco vybuchne“, snažila jsem se nic neopomenout, vše připravit tak, aby to neohrozilo průběh projektu. Bohužel, co jsem nemohla ovlivnit, bylo počasí.

Studený, prudký vítr nám pěkně ztížil realizaci projektu. Museli jsme vynechat výzdobu hradeb. Pohybové soutěže, dílnu i canisterapii jsme vměstnali do náhradních prostor hradu („mokrý varianta“), kde sice nefoukal vítr, ale bylo zde chladno. Zmrzlí byli všichni, i klienti z DZP, kteří se příliš nezdržovali a odjížděli zpátky hned, jakmile obešli všechny aktivity.

Kromě počasí proběhlo vše podle mých představ. Provoz v hradě počasí nijak neomezilo, dětem se moc prohlídka s historickými scénkami líbila a nejvíc byly nadšené z pasování na rytíře. Pohybové soutěže i dílnička byly ve stísněných prostorech, ale i tak se tam děti „vyřádily“ a z dílny si odnesly spoustu vlastních uměleckých výtvořů. Na hrad v tento den zavítal i Pták Repták, se kterým se mohly děti pozdravit i vyfotit a Rádio čas se postaralo o hudbu a obdarovalo děti drobnými dárky.

Celkově projekt dopadl dobře, klienti i vychovatelé z DZP ho hodnotili kladně, děti měly radost a rády by se projektu zúčastnily i v příštích letech.

Pro mě i HB collegium, o. s., to byl první zkušební ročník, a proto je spousta věcí, které bychom mohli v projektu do budoucna vylepšit:

- zkrátit intervaly mezi jednotlivými prohlídkami – intervaly mezi prohlídkami byly 30 min z důvodu snížené pohyblivosti některých dětí. Dětem však výstup do schodů nečinil tak velké problémy a prostoje mezi prohlídkami byly pro účinkující v hradě zbytečně velké. V příštím roce zkusíme tento interval snížit např. na 20 min, zvýší se tak kapacita hradu a můžeme pozvat více DZP.
- pozvat více klientů z DZP – spousta DZP jsem musela pro tento rok odmítnout, měla jsem strach, že bychom velký počet klientů nezvládli. V příštím roce se nemusíme bát a můžeme zkusit pozvat i o 20 až 30 dětí více.
- pokud pozveme více dětí, měli bychom úměrně zvětšit nabídku aktivit - přidat i více pohybových soutěží, zvětšit prostory výtvarné dílny nebo rozdělit na dvě různé dílny, přibrat více studentů apod.,
- děti dostávaly darem skicáky s pastelkami, možná bychom toho mohli v příštím roce využít, nechat děti, aby nakreslily své zážitky a udělat výstavu těchto výkresů. Děti by se tak každý rok mohly pochválit svým vystaveným uměleckým dílkem.
- sehnat více sponzorů – v příštím roce se musím více zaměřit na shánění sponzorských darů, oslovit více firem a třeba i napsat žádost o grant, abychom získali více peněz na dárky a odměny pro děti.

9 PRŮVODCOVSKÉ TEXTY

Bylo důležité klasické průvodcovské texty přetvořit tak, aby byly více srozumitelné dětem s mentálním postižením.

Jak uvádí Lebeer (2006) těmto dětem je nutné texty podávat jasným jazykem, vlídným tónem a udržovat, co nejvíce oční kontakt, spíše texty vyprávět než přeříkávat.

Proto jsou texty napsány jednoduchým, srozumitelným jazykem. Obsahově jsou texty upraveny tak, že obsahují jen opravdu nejdůležitější historické momenty hradu Buchlova a jsou obohaceny o pověsti a příběhy, které se k hradu váží.

Prohlídka byla zpestřena krátkými historickými scénkami, a proto uvádím upravené průvodcovské texty i se scénáři těchto scének.

▪ Terasa

Dobrý den děti,

vítám vás, na jednom z nejstarších hradů na Moravě - na hradě Buchlově. Hrad se jmenuje podle toho, že když byla bouřka, tak tady velmi často „búchaly“ blesky do skal.

Tento hrad nechal postavit český král, který se jmenoval Přemysl Otakar I, před mnoha a mnoha lety, aby tak chránil své království před nepřáteli a aby chránil obchodníky, když projížděli hlubokými lesy kolem hradu.

Hrad měl mnoho majitelů, kteří si ho postupně upravovali tak, aby se v něm dobře bydlelo. Proto je dnes hrad tak veliký a prostorný, má mnoho místností. Do některých z nich se děti půjdete podívat.

V těch dávných dobách, když nějaký člověk provedl něco zlého, třeba něco ukradl nebo někomu ublížil, dal hradní pán příkaz, aby ho strážci zavřeli do hradního vězení. Tady pod touto velkou lípou, kde vidíte tento kamenný stůl a lavice, se scházel soud, který rozhodl o tom, jaký trest si takový člověk zaslouží. Někdy dostal jenom výprask, ale někdy byl trest mnohem horší.

Dekorace: Na kamenném stole pod lípou je džbán s vodou, talíř chléb a sůl.

▪ Průjezd

Teď děti projdeme všichni velmi starou kamennou branou a průjezdem (*ukázat*). Víte děti, jak jsme si povídali o tom, že zlý člověk, byl potrestán? Tak se podívejte do tohoto vězení. Vidíte, tento člověk ukradl koně a teď čeká na trest.

Vězeň je přikovaný a hlídá ho kat. – navést děti kam se mají podívat.

▪ Nádvoří a kuchyně

Tak děti pojdte za mnou. Teď jsme přišli na 3. nádvoří horního hradu. Dřív bylo nádvoří mnohem větší, ale jak se stavěly další místnosti, tak se nádvoří pomalu zmenšovalo až do dnešní podoby. V místnostech, které jsou tady v přízemí (*ukázat dětem po obvodu*) byly uloženy potraviny, byly tu sklepy na zeleninu, brambory, víno a pivo. Také tu bývala kuchyně a pekárna. A my se teď děti půjdeme podívat do kuchyně.

Průvodce: „Dobrý den, paní kuchařko, můžeme se podívat k vám do kuchyně?“

Kuchařka: „To víte, že ano, ale musíte být děti hodné, máme moc práce.“ (*kuchařka zadělává a míchá těsto v míse*).

Děti, toto je jedna z nejstarších místností na hradě. Je stará nejmíň 500 let. Vidíte, jak je černý strop? Je to od toho, že jak se tady na ohni vařilo a peklo, tak saze a kouř začernily strop. Proto se této kuchyni říká „černá“, právě podle toho černého stropu. Tady se vařilo a peklo pro hradního pána a jeho rodinu.

Scéna:

Průvodce: „Copak to dneska dobrého vaříte?“

Kuchařka: „Pečeme koláče na slavnost pro hradního pána. Kuchtičko, už jsou koláče upečené?“

Kuchtička: „Ano, právě je vytahuju z pece.“ (*Vytahuje malý plech s koláčky z pece vedle kotlíku.*)

Kuchařka: „Dej dětem ochutnat“ (*Kuchtička nabídne každému dítěti jeden koláček.*)

Kuchařka: „Děti chutnají vám, jsou dobré?“

Průvodce: „Určitě jim chutnají. Děkujeme, paní kuchařko. Děti, necháme paní kuchařku pracovat a jdeme se podívat dál.“

Dekorace: v kuchyni jsou kameninové mísy, plechy s koláčky, vařečky, lžice, místa s těstem, hrnce, utěrky.

Pojďte děti za mnou, tady doleva po schodech nahoru, opatrně.

▪ Velký rytířský sál

Průvodce otevře kované dveře, vstoupí první a ohlásí děti: „ Pane Adame, přichází k Vám návštěva.“ Hradní pán se dívá na příchozí a pohybem ruky je pozve dál nebo jim mávne. Pak průvodce dětem řekne: „ukloňte se děti“, a sám udělá také pukrle.

Teď jsme děti přišli do největší místnosti na hradě Buchlově. Je to Velký rytířský sál. Tady se pořádaly slavnostní obědy a hostiny, na které zval hradní pán rytíře z jiných hradů. Těmito prastarými kovanými dveřmi vcházel hosté do sálu (*ukázat*). Vidíte děti, jak je krásně vyzdobený strop v tomto sále? Je to žebrová, síťová a křížová klenba. Obrázky nahoře jsou znaky majitelů hradu pánů z Cimburka a jejich příbuzných.

Tyto dva velké meče, které jsou pověšené támhle na zdi, jsou dvouruční meče. Říká se jim dvouruční proto, že jsou velice těžké a rytíř je musel držet oběma rukama. Hradní pán si je tady pověsil na ozdobu.

A tady nad krbem visí krásně zdobený meč, kterým hradní pán pasoval své věrné služebníky na rytíře (*ukázat*).

Vidíte děti hradní pán Adam z Cimburka a se svojí ženou (*postavy vstanou a ukloní se*) obědvají. Talíře a všechno nádobí, ze kterého jedí, je cínové (kovové). Dnes z takového už nejíte. Aby jim lépe chutnalo, tak jim jejich dvorní dámy (dvořané) tančí.

Scéna:

Adam z Cimburka sedí se svojí ženou u stolu a obědvají, na stole je bohatě prostřeno. Na kamenných lavicích u okna nebo na křeslech naproti stolu sedí dvořané. Na dosah mají CD disk, který je překrytý látkou, aby nebyl vidět. V průběhu výkladu tichounce hraje gotická hudba, jakmile průvodce domluví, jeden zesílí hudbu a dvořané krátce zatančí a ukloní se.

Průvodce: „ Děti zatleskáme tanečnicím, rozloučíme se s pánem z Cimburka a půjdeme dál. Nashledanou.“

Dekorace: drahé látky, mísy s jídlem (plastová hostina), svíčky, podušky, polštáře.

Při odchodu z místnosti: Děti vidíte tady pod oknem to kamenné korýtko? Tak tam se vylevaly zbytky vína a jídla. Takové korýtko na žádném jiném hradě není.

▪ Zástřizlovský pokoj

Teď jsme přišli do pokoje, který si zařídili a upravili další majitelé hradu, páni ze Zástřizl. Tady na tom obraze (*ukázat*) je pan Jiří Zikmund ze Zástřizl a jeho manželka Alžběta. Tenkrát měli lidé delší jména než dnes. Naproti na těch obrazech jsou jeho rodiče Jindřich Prakšický ze Zástřizl a Kateřina Rájecká (*ukázat*). Oni všichni se o hrad velice starali a vylepšili ho.

Podívejte se děti, jaký sem dali krásný a vyřezávaný nábytek. Je asi 400 let starý. Aby jim bylo tepleji, tak si tady nechali postavit taková krásná kachlová kamna (*ukázat*).

A teď se děti podívejte do této vitríny. Tady vidíte nádobí, které se tenkrát používalo při jídle a pití. A z těchto dvou pohárů, tady nahoře ve vitríně, pili tenkrát víno ženich a nevěsta při svatbě. Tomuto dávnému období říkáme renesance.

Scéna:

V pokoji je otevřené okno, u kterého stojí černá paní, která se dívá z okna, jednu ruku na rámu. Nebo sedí na židli a strnule hledí na děti nebo z okna.

Dekorace: pokoj není nutno nijak zvlášť dekorovat.

Určitě jste si děti všimly, že u okna stojí nějaká postava. Víte, kdo to je? To je Černá paní buchlovská. Kdysi dávno to byla hradní paní, která se jmenovala Hildegarda. Byla zlá a ubližovala lidem. Proto nemá klid ani po smrti. Jako duch musí chodit po hradě a musí hlídat, aby se něco zlého nestalo. A vy máte zrovna dnes štěstí, že ji tady vidíte. Necháme ji teď samotnou a tiše půjdeme dál.

▪ Nárožní místnost

V této malé místnosti jsou obrazy dalších majitelů hradu a je tady vystaveno brnění. V takovém brnění chodili rytíři na turnaje a do boje. Brnění je chránilo před úrazem (aby jim někdo nezlomil ruku nebo žebra). Je to kovové plátové brnění ze 16. století. Je hodně těžké, váží asi 30 kg.

Když se podíváte do výklenku v rohu, tak uvidíte prastarý středověký záchod.

A teď děti pojd'te tiše za mnou.

▪ Petřvaldská ložnice

Před vstupem do místnosti průvodce zaklepe na dveře a vstoupí i s dětmi.

Scéna:

Anežka sedí na posteli a vyšívá nebo si čte knihu nebo stojí u okna (podle situace). Jan Dětřich sedí u stolu, čte nějakou knihu. Oba jsou v barokním oděvu a v parukách. Anebo mohou u stolu snídat (podle situace).

Průvodce: „Dobry den, můžeme se podívat do vaší ložnice, pane?“

Dětřich: „Ano, pojdte dál, ale nesmíte mne rušit, protože čtu velmi důležitou knihu.“

Průvodce: „Děti toto je další hradní pán Jan Dětřich z Petřvaldu a jeho manželka Anežka Eleonora.“

Postavy se ukloní a sednou si zpět.

Do ložnice si dali krásnou vyřezávanou skříň i postel, aby se tady dobře cítili. Protože tady také někdy snídali, mají tady krásný vyřezávaný stůl a židle. Skleněné nádoby si nechali přivést až z daleké Itálie, z Benátek, a také z Německa, toto sklo je asi 350 let staré (*ukázat*). Tato kovová tepaná nádoba je umyvadlo, ve kterém si myli ruce, protože v té době tady neměli koupelnu.

Paní Anežka měla velmi ráda pávy, to jsou velcí ptáci s krásným peřím. Proto je na Buchlově chovali. Jednou chtěli hrad Buchlov dobýt nepřátelé, v noci chtěli tajně vylézt po žebřících na hradby, ale pávi začali tak křičet, že vzbudili hradní posádku, která hrad ubránila. Z vděčnosti si hradní pán nechal do svého erbu namalovat páva. Tento znak vidíte tady nad krbem mezi dvěma svícny.

Na hradě Petřvaldové bydleli až do roku 1751 a potom se odstěhovali na zámek do Buchlovic. Tomu období, kdy tady bydleli, se říká baroko.

Když průvodce domluví, Jan Dětřich s Anežkou povstanou.

Dětřich říká: „Jsem rád děti, že jste přišly na můj hrad Buchlov a doufám, že se vám tady líbí a ještě se sem někdy vrátíte podívat. Nashledanou.“

Anežka udělá pukrle. Děti odchází z místnosti.

Dekorace: Na posteli je přehoz a dekorační látky polštáře, na stole kniha, květiny ve váze, případně ubrus a porcelán se svačinou (snídaní), na židli, kde bude sedět Jan Dětřich, rovněž dekorační látka.

▪ Místnost s Cerberem

Před vstupem do místnosti průvodce zaklepe na dveře a vstoupí i s dětmi.

Scéna:

U stolu sedí Jan Dětřich, před sebou má pergamen a píše brkem dopis.

Průvodce: „ Dobrý den, pane Dětřichu. Nebudeme Vás rušit. Můžeme tudy s dětmi projít? Děti přišly na návštěvu, podívat se na Váš hrad“.

Dětřich: „ Jsem rád děti, že jste přišly. Můžete tudy projít, jen buďte tiše, já píšu dopis.“

Tak děti, teď jsme v pokoji pana Dětřicha. Je to hezký pokoj, vidíte. Jsou tady krásná křesílka i pohovka. Vidíte děti, pan Dětřich píše dopis. Nepíše obyčejnou tužkou nebo průpiskou, jako píšeme dnes, ale brkem. To je dlouhé pero z ptáka. A víte, komu píše dopis? Já vám to povím. Roku 1716 zemřela Anežka Eleonora – manželka Jana Dětřicha z Petřvaldu. O ní jsme si povídali v ložnici. Jan Dětřich byl smutný, že je sám. Ale potom se zamiloval do hezké dívky Anny Nosticové z Chotovin. To je místo v Jižních Čechách, hodně daleko odtud. Jan jí psal velmi často krásné dopisy. Dopisy posílal jen po svém věrném psu Cerberovi. Psaníčka nosil pes zastrčená za obojkem. Když pes Cerberus umřel, byl pohřben v zámeckém parku v Buchlovicích. Ten pes je namalován tady na tom obraze nade dveřmi (*ukázat*).

Scéna:

Jan Dětřich musí opravdu psát na papír, něco jako :... moje drahá ..moje milovaná... moje nejmilejší... dny bez tebe jsou smutné, nemohu se dočkat dopisu tvého... apod. Při odchodu děti nevnímá.

Dekorace: Na stole je postaven kalamář s troškou inkoustu nebo tuše, kalamář musí být na nějaké podložce, ne moc křiklavé, aby měl celý živý obraz efekt (igelitový ubrus překrytý látkovým ubrusem). Dětřich k psaní používá brk a pergameny (nebělený papír stočený do ruličky).

Pozor děti, teď půjdeme po schodech, tak musíte dávat pozor.

▪ Sbírky

Scéna:

V místnosti jsou dvě služky. Jedna utírá stolek a druhá ometá prach z nějakého vhodného exponátu.

Průvodce: „Dobrý den, můžeme jít do muzea? Jsou tady na návštěvě děti, které chtějí vidět všechna zvířátka, která tady máme.“

Služka: „No, ano, pojd'te dál. Nesmíte ale na nic sahat, můžete se jenom dívat. Víte děti, my tady musíme každý den všechno pěkně uklidit.“

V průběhu výkladu služky uklízejí, děti si nevšímají.

Dekorace: místnost není nutno nijak dekorovat.

Tak děti, teď jste přišly do muzea. Je to místnost, kde jsou vystaveny různé rostliny, minerály, ale i vycpaná zvířata. Všechno přivezli nevlastní bratři Berchtoldové. Jeden starší se jmenoval Leopold a mladší Bedřich. Rodina Berchtoldů byla poslední, která na Buchlově bydlela. Oba bratři se velice dobře učili a rádi cestovali po celém světě. Odtud si všechny tyto exponáty přivezli. To bylo před 200 lety.

Pak by měl průvodce přicházet k některým exponátům, aby je dětem konkretizoval. Děti budou mít asi problém se soustředit. Proto je musíme na konkrétní věc upozornit. Děti však musí zůstat za šňůrou.

Vidíte, toto je mamutí kost a jeden mamutí zub. Mamut bylo veliké zvíře, vypadal jako slon a žil v pravěku. A tady jsou parohy pravěkého jelena. A tady vidíte krabice s různými barevnými broučky, ten největší brouk se jmenuje Goliáš.

Tady vedle těch kamen, to je tlusté střevo z velblouda. To používali na poušti k nošení pitné vody. Děti znáte velblouda? Nad kamny je kůže z hada krajty tygrovité, nad okny je kůže z hada anakondy. A vedle jsou kůže z krokodýlů (aligátorů). A tady jsou uložené lidské lebky. Nad nimi stojí láhve s macaráty jeskynními, vycpanina zmiže písečné, vycpaná opička Makao. Tady je kůže ze zebry a vedle ní jsou o stěnu opřeny kly kytovce (velryby) narvala.

Na podlaze je položena kůže z ledního medvěda a kůže z hnědého karpatského medvěda.

Na policích jsou různé knihy, atlasy, knihy o zvířatech a o rostlinách.

Na druhé straně pokoje (*ukázat*) jsou sbírky motýlů, brouků, lastur, korálů a mořských živočichů.

A tady děti, poznáte, jaký je to pták? To je labuť. Když uhynula, tak ji vycpali, abychom viděli, jak byla veliká.

A tam vzadu u oken je postavený hvězdářský dalekohled, kterým v noci Leopold a Bedřich pozorovali hvězdy na obloze.

Bratři Berchtoldové chtěli, aby jejich sbírku viděli i ostatní lidé, kteří nemohli cestovat po světě. Proto svoje rodinné muzeum v r. 1836 zpřístupnili i obyčejným lidem. A velmi mnoho takových exponátů Berchtoldové darovali i Národnímu muzeu, které je v našem hlavním městě Praze.

Tak děti a my půjdeme do další místnosti.

▪ **Pracovna Dr. Bedřicha Berchtolda**

Průvodce před vstupem do místnosti zaklepe.

Děti si zde povykládají s hradním pánem (Berchtoldem) o tom, co všechno hradě viděly.

Scéna:

Dr. Bedřich Berchtold prochází po místnosti nebo se společnicí pije kávu. Je oblečen v obleku, v bílé košili se stojáčkem, vestička, na vestičce má na řetízku zlaté kapesní hodiny, pod krkem má kravatu (takovou tu starobyrou něco jako mašli a v ní sponu), na nose cvikr se šňůrkou. Na pohovce sedí v empírových šatech společnice, Bedřich byl svobodný, takže ne manželka.

Průvodce: „Dobrý den pane doktore. Nerušíme vás?“

Bedřich: „Ne. Já na Vás čekám. Dobrý den, děti.“

Děti a průvodce: „Dobrý den“

Bedřich: „Děti líbí se vám můj hrad? Byli jste se podívat v kuchyni? A viděli jste vycpaná zvířata? Přijdete sem zase? Co se vám jeví líbilo? A viděli jste nějaké další hradní pány?“

Děti: Uvidí se podle situace, jak budou děti a zda vůbec reagovat. Je pravděpodobné, že za ně bude odpovídat doprovod případně průvodce.

Bedřich: „Že jste byly tak hodné a šikovné, tak vám dám na památku obrázky hradu Buchlova. Drahá, podej mi prosím ty obrázky, já je dětem podepíšu.“

Pak si Bedřich sedne ke stolu, podepíše zadní stranu s věnováním, podepíše se Bedřich Berchtold. Společnice pak dá každému dítěti jeden obrázek.

Průvodce: „Děkujeme, pane doktore, že jste nás pozval. Určitě ještě přijedeme. Nashledanou.“

Dekorace: Na stole ubrus, porcelánová souprava, konvice s kávou, hrníčky, šálky, talířek s pečivem. Přes pohovku a židle přehoz, aby se neničil mobiliář. Obrázky s věnováním, průpiska.

Víte děti, Dr. Bedřich Berchtold, byl lékař, přírodovědec a cestovatel. Byl velice vzdělaný. Byl zakladatelem Národního muzea v Praze. Chtěl, aby se lidem v jeho zemi lépe vedlo. Zajímal se velice o pěstování brambor u nás.

▪ **Kabinet Dr. Leopolda I. Berchtolda**

Děti, pan Dr. Leopold I. Berchtold byl vědec a lékař. Měl rád ostatní lidi. Založil v Buchlovicích nemocnici, kde ošetřoval nemocné a ti nemuseli za ošetření platit. Zajímal se o šlechtění rostlin a zvířat, byl také velice vzdělaný. Při ošetřování jednoho pacienta, se však nakazil tyfem a zemřel ve věku 50 let. Je pohřben v rodinné hrobce v kapli sv. Barbory.

Tak děti, teď pojd'te pomalu za mnou, dávejte pozor, půjdeme po schodech.

▪ **Terasa (nebo III. Nádvoří) – pasování na rytíře**

Tak děti, to byla procházka minulostí, po hradě Buchlově. Bylo to jako v pohádce, že? Líbila se vám? Pojd'te za mnou, mám pro vás ještě jedno překvapení.

Průvodce zavede děti do zadní části terasy, blíž směrem k tanečnímu sálu. Pasovat je možno také na III. nádvoří vzadu.

Scéna:

Tady stojí o meč opřený rytíř ve zbroji. Ideální by bylo, kdyby měl zbroj. Pokud ne, tak stačí meč a gotický varkoč, ale měl by mít určitě kroužkovou kuklu nebo přilbu a kovové rukavice. Vedle je stůl se židlí, pergameny s pasovací listinou, brky (fixy).

Rytíř: „Víte děti, kdo jsem?“

Průvodce: „Děti to je hradní pán Adam z Cimburka, ten, kterého jste viděly v rytířském sále.“

Rytíř: „Protože jste byly dnes tak hodné a statečné, tak vás budu vás pasovat na rytíře“.

Rytíř ukáže na některé dítě, pomohou mu s tím vychovatelky nebo průvodce. „Neboj se a pojď ke mně. Jak se jmenuješ?“

Dítě pokud bude schopné odpoví jinak jméno řekne doprovod: „X.Y“

Rytíř položí dítěti ruku na rameno a slavnostně říká: „Ve jménu vlasti, ve jménu sv. Jiří, ve jménu tvé rodiny, za odvahu, tebe X.Y pasuji na čestného rytíře.“

Mezitím průvodce nebo pomocník (kluk, holka) dopíše do pergamenu jméno dítěte. Pergamen potom podá rytíři, který jej dá dítěti (nebo pro urychlení pergamen předá pomocník).

Průvodce: „Děkujeme, pane rytíři. Nashledanou.“

Průvodce a děti odcházejí z hradu.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem navrhla a zrealizovala projekt volnočasové aktivity pro děti s mentálním postižením – Výlet do historie.

V teoretické části jsem zpracovala poznatky nutné k přípravě projektu. Věnovala jsem se psychickému vývoji dětí s mentálním postižením, jejich výchově a vzdělávání a v neposlední řadě možnostem trávení volného času. Projekt bych nemohla zrealizovat bez pomoci občanského sdružení HB collegium, o. s., proto popisuji jeho hlavní náplň činnosti.

V praktické části se již plně věnuji projektu volnočasové aktivity pro děti s mentálním postižením. Abych si ověřila svou teorii, že průvodcovské služby příliš nevyhovují potřebám jedinců s mentálním postižením, provedla jsem akční výzkum, na jehož výsledcích jsem pak stavěla projekt – Výlet do historie. Realizaci projektu i jeho stěžejní pilíř – upravené průvodcovské texty uvádím v závěru své práce.

Cílem mé práce bylo přizpůsobit průvodcovské služby na hradě Buchlově potřebám jedinců s mentálním postižením. Tohoto cíle jsem dosáhla díky realizaci projektu Výlet do historie. V rámci tohoto projektu jsem upravila průvodcovské texty na hradě Buchlově, tak, aby byly srozumitelné i pro jedince s mentálním postižením. Tyto texty mohou být používány za běžného provozu hradu při provázení těchto dětí.

Projekt Výlet do historie je možné zrealizovat na kterémkoliv hradě či zámku, proto doufám, že se stane inspirací pro ostatní památky a děti s mentálním postižením tak budou moci poznat tajuplné historie i ostatních hradů a zámků.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BEYER, J.; GAMMELTOLF, L. *Autismus a hra*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-157-3.
- [2] FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Speciální pedagogika*. Praha: TRITON, 2008. ISBN 978 – 80-7387-014-0.
- [3] GALAJDOVÁ, L. *Pes lékařem lidské duše aneb canisterapie*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-789-3.
- [4] JANÍK T. Akční výzkum jako cesta ke zkvalitňování pedagogické praxe. In MAŇÁK, J.; ŠVEC, V. (ed.) *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004, s. 51 – 67.
- [5] KARÁSKOVÁ, V. *Zábavná cvičení s mentálně postiženými dětmi*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1998. ISBN 80–7067-938-7.
- [6] KVAPILÍK, J.; ČERNÁ, M. *Zdravý způsob života mentálně postižených*. Praha: Avicuum, 1990. ISBN 80-201-0019-9.
- [7] LEBEER, J. *Programy pro rozvoj myšlení dětí s odchylkami vývoje*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-103-4.
- [8] MÜLLER, O. a kol. *Terapie ve speciální pedagogice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1075-3.
- [9] NĚMEC, J. *S hrou na cestě za tvořivostí*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-014X.
- [10] PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- [11] PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6.
- [12] PŘINOSILOVÁ, D. Diagnostické metody u dětí s postižením. In OPATŘILOVÁ, D. (ed.) *Pedagogicko – psychologické poradenství a intervence v raném a předškolním věku u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 140 – 149.
- [13] SVOZILOVÁ, A. *Projektový management*. Praha: 2006. ISBN 80–247–150–5.
- [14] ŠIKOVÁ, A. *Založení občanského sdružení*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2007.

- [15] ŠVARCOVÁ, I.; VÍTKOVÁ, M. *Podpora vzdělávání dětí a žáků s těžkým zdravotním postižením*. Praha: IPPP ČR, 2001.
- [16] ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7.
- [17] VÁGNEROVÁ; M. HAJD – MOUSSOVÁ, Z., ŠTECH S. *Psychologie handicapu*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-7184-929-4.
- [18] VRBOVÁ, J. Canisterapie. In MÜLLER, O. a kol. *Terapie ve speciální pedagogice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 288 – 295.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
CNS	centrální nervová soustava
č.	číslo
DZP	Domov pro osoby se zdravotním postižením
FHS	Fakulta humanitních studií
IQ	inteligenční kvocient
MR	mentální retardace
o. s.	občanské sdružení
s.	strana
UTB	Univerzita Tomáše Bati

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Klasifikace MR dle WHO z roku 1992	13
Tab. 2. Časový harmonogram projektu „Výlet do historie“	44
Tab. 3. Rozpočet projektu „Výlet do historie“	46
Tab. 4. Informační schůzky se studenty FHS.....	48

SEZNAM PŘÍLOH

PI Fotografie z realizace projektu Výlet do historie

PŘÍLOHA P I: FOTOGRAFIE Z REALIZACE PROJEKTU - VÝLET DO HISTORIE

prohlídka: vstup na III. nádvoří

prohlídka: Kabinet Bedřicha Berchtolda

prohlídka: Velký rytířský sál

pasování na rytíře na III. nádvoří

canisterapie

canisterapie

odpočinek na II. nádvoří

výtvarná dílna

výtvarná dílna – návštěva Ptáka Reptáka

studentky sociální pedagogiky FHS UTB Zlín

